

**TÜREV ÜRÜNLERİN
İŞLETMELER VE BANKALAR
AÇISINDAN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ**

Aysel KUŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ

Haziran, 2010

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜREV ÜRÜNLERİN İŞLETMELER VE
BANKALAR AÇISINDAN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Hazırlayan

Aysel KUŞ

Danışman

Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ

AFYONKARAHİSAR 2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “**Türev Ürünlerin İşletmeler ve Bankalar Açısından Muhasebeleştirilmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/06/2010



Aysel KUŞ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Cemal ELİTAŞ
Jüri Üyeleri : Yrd.Doç.Dr. Ahmet İNKAYA
:Yrd.Doç.Dr. Feyyaz YILDIZ

İmza
Cemal Elitaş
Ahmet İnkaya
Feyyaz Yıldız

İşletme Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Aysel (KOCAÇAY) KUŞ'un "Türev Ürünlerin İşletmeler ve Bankalar Açısından Muhasebeleştirilmesi" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 30.06.2010 tarihinde, saat 11:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Mehmet KARAKAŞ

MÜDÜR

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TÜREV ÜRÜNLERİN İŞLETMELER VE BANKALAR AÇISINDAN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Aysel KUŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İŞLETME ANABİLİM DALI

Haziran 2010

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ

Dünya ekonomisindeki gelişmeler, ilerleyen teknoloji, piyasalardaki profesyonelleşmeler, faiz ve döviz kurundaki dalgalanmalar piyasayı yeni ürün arayışlarına itmiştir. Böylece, finansal türev ürünler ortaya çıkmıştır. Türev ürünler sermaye piyasalarının gelişmesinde önemli bir rol oynamakta olup; forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmelerinden oluşmaktadır. Bu ürünler yatırımcılar için riskten korunma, spekülasyon ve arbitraj stratejilerine olanak sağlamaktadır.

Türev Ürünler yeni dönem bankacılığında kar marjı ve hacim açısından bankalar için de önemli araçlardan birisidir. Çalışmanın birinci bölümünde türev ürünlerin tarihsel gelişimi, kullanım amaçları, özellikleri ve birbirleri ile karşılaştırılması konuları ele alınacaktır. İkinci bölümünde bu ürünlerin muhasebe standartları doğrultusunda muhasebeleştirilmesi, sonuç bölümünde ise; Türk bankacılık sektör yapısı ve banka muhasebesi çerçevesinde türev ürünlerin muhasebeleştirilme uygulamalarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türev ürünler, türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi, bankacılık.

ABSTRACT

THE ACCOUNTING OF THE DERIVATIVES IN TERMS OF BANKS AND BUSINESSES

Aysel KUŞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF MANAGEMENT**

June 2010

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Cemal ELİTAŞ

The developments in the world economy, advanced technology, the growth in the markets, the fluctuation in the interest and exchange rate made it necessary for markets to look for new products. By that way, financial derivative products emerged. Derivative products play an important role in the development of the capital markets. They include; forward, future and swap contracts. These products contribute to the protection from the risks, speculation and arbitrage strategies for native and foreign investor.

Derivative products ara one of the important tools in respect to profit margin and volume for banks in new period banking. So, its usage and the subject of its being initial recognition are gradually gaining importance.

In the first section of the study, the historical development of the derivative products, the purpose of using them, their features and their being compared with each other are being discussed. In the second section, this products' being initial recognition in accordance with the accounting standarts and in the conclusion part, Turkish banking sector structure and the applications of the derivative products and their being initial recognition in respect to bank accounting will be explained.

Keywords: Derivative products, accounting for derivative products, banking

ÖNSÖZ

Türev Ürünlerin İşletmeler ve Bankalar Açısından Muhasebeleştirilmesi isimli çalışma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Çalışmada türev ürünlerin tarihsel gelişimi, kullanım amaçları, özellikleri bu ürünlerin işletmeler ve banka muhasebesi açısından muhasebeleştirilmesi konusu üzerinde durulmuştur.

Tez çalışmam boyunca her zaman bana destek olan ve engin bilgilerini benimle paylaşan değerli hocam Doç. Dr. Cemal ELİTAŞ' a, desteklerinden dolayı annem Ayşe Kocaçay' a, kardeşlerim İsmail ve Serdar Kocaçay' a, sevgi ve hoşgörüsünü esirgemeyen eşim, Ömer KUŞ' a en içten duygularıyla teşekkür ederim.

AYSEL KUŞ

İÇİNDEKİLER

SAYFA

YEMİN METNİ.....	i
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜREV ÜRÜNLER

1. TÜREV ÜRÜNLER.....	2
1.1. TÜREV ÜRÜNLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	2
1.2. TÜREV ÜRÜNLERİN KULLANIM AMAÇLARI.....	3
1.3. TÜREV ÜRÜNLERE NEDEN İHTİYAÇ DUYULUR.....	4
1.4. TÜRKİYE'DE TÜREV ÜRÜNLER VE İLGİLİ KURULUŞLAR.....	4
1.4.1. İzmir Ticaret Borsası.....	5
1.4.2. Vadeli İşlem Ve Opsiyon Borsası.....	5
2. TÜREV ÜRÜN ÇEŞİTLERİ.....	6
2.1. FORWARD SÖZLEŞMELER TANIMI VE TARİHÇESİ.....	6
2.1.1. Döviz Forward Sözleşmeler.....	7
2.1.2. Faiz Forward Sözleşmeler.....	7
2.2. FUTURES SÖZLEŞMELER TANIMI VE TARİHÇESİ.....	8
2.2.1. Ticari Mal Futures Sözleşmeler.....	9
2.2.2. Döviz Futures Sözleşmeler.....	9
2.2.3. Faiz Futures Sözleşmeler.....	10
2.3. SWAP SÖZLEŞMELER TANIMI VE TARİHÇESİ.....	10
2.3.1. Döviz(Para)Swap Sözleşmeleri.....	11
2.3.2. Faiz Swap Sözleşmeleri.....	11
2.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ TANIMI VE TARİHÇESİ.....	12
2.4.1. Vade Yapısına Göre Opsiyon Türleri.....	13
2.4.1.1. Avrupa Tipi Opsiyon (European Options).....	13
2.4.1.2. Amerikan tipi opsiyon (American Options).....	13
2.4.2. Opsiyon Türleri.....	14
2.4.2.1. Alım Opsiyonu.....	14
2.4.2.2. Satım Opsiyonu.....	14
2.4.3. Opsiyon Sözleşmelerinin Çeşitleri.....	14
2.4.3.1. Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri.....	14
2.4.3.2. Döviz Opsiyon Sözleşmeleri.....	15

2.4.3.3. Faiz Opsiyon Sözleşmeleri	15
2.5. TÜREV ÜRÜNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI	16

İKİNCİ BÖLÜM

TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

1. TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBE STANDARTLARI.....	17
1.1. TÜREV ÜRÜNLERE İLİŞKİN MUHASEBE STANDARTLARI..	18
1.1.1. IASC Düzenlemeleri.....	18
1.1.1.1. IAS 39 No'lu Standardı	18
1.1.1.2. IAS 32 No'lu Standardı	19
1.1.2. FASB Düzenlemeleri.....	20
1.2. TÜREV ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ TÜRKİYE'DEKİ MUHASEBE STANDARTLARI	21
1.3. TEMEL MUHASEBE KAVRAMLARI	21
2. TÜREV ÜRÜNLERİN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ.....	22
2.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU ..	22
2.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU ...	23
2.3. SWAP SÖZLEŞMELERİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU.....	23
2.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU....	23
3. TÜREV ÜRÜNLERİN İŞLETMELER AÇISINDAN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	24
3.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ....	24
3.1.1. Forward Sözleşmelerini Bilanço Dışında Bırakmak.....	24
3.1.2. Forward Sözleşmelerini Bilançoya Dahil Etmek	25
3.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	26
3.3. SWAP SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	30
3.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TÜREV ÜRÜNLER VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

1. BANKA VE BANKACILIK SİSTEMİ.....	38
1.1. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	38
1.1.1. Bankacılık İşlemleri	39
1.1.1.1. Bilançolanışlarına Göre Bankacılık İşlemleri.....	39
1.1.1.2. Konularına Göre Bankacılık İşlemleri.....	39
1.1.1.3. Niteliklerine Göre Bankacılık İşlemleri	40
1.1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Özellikleri.....	41
1.2. 2009 YILINDA TÜRKİYE' DE BANKACILIK BANKA VE ŞUBE SAYISI.....	41

1.3. BANKACILIKTA TÜREV ÜRÜNLERİN KULLANIM NEDENLERİ	42
2. BANKALAR AÇISINDAN TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	43
2.1. TEK DÜZEN HESAP PLANIN’ DA TÜREV ÜRÜNLERİN.....	43
GÖSTERİLMESİ	43
2.2. FORWARD SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	43
2.2.1. Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	44
2.3. FUTURES SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	46
2.3.1. Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi	46
2.4. SWAP SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	54
2.4.1. Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	55
2.5. OPSİYON SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	58
2.5.1. Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	59
2.5.1.1. Banka Alıcı Taraf Döviz Opsiyon İşlemi	59
2.5.1.2. Banka Satıcı Taraf Döviz Opsiyon İşlemi	65
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	70
KAYNAKÇA	73
EKLER.....	78

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Türev Ürünlerin Karşılaştırılması.....	17
Tablo 2. Banka ve Şube Sayısı.....	43

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
FASB	: Financial Accounting Standarts Board (Finansal Muhasebe Standartları Kurulu)
IAS	: International Accounting Standarts (Uluslararası Muhasebe Standartları)
IASB	: International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASC	: International Accounting Standarts Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
İTB	: İzmir Ticaret Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KG	: Kilogram
LIBOR	: London Interbank Offered Rate
M.Ö.	: Milattan Önce
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
USD	: Amerikan Doları
VOB	: Vadeli İşlemler Ve Opsiyon Borsası
y.y.	: Yüzyıl

GİRİŞ

1970'lerin ortalarından itibaren Bretton Woods¹ Uluslararası Ödemeler ve Kur Sisteminin sona ermesi, petrol krizlerinin etkisiyle yaşanan fiyat dalgalanmaları ve bunlara bağlı olarak meydana gelen yüksek enflasyon ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar dünya genelinde finansal risklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Nurcan, 2005:1). Ortaya çıkan riskler yeni finansal ürünlere olan ihtiyacı doğurmuş ve türev ürünler ortaya çıkmıştır. Türev ürünlerin artan sayıları ve işlem hacimleri bu ürünlerin ve piyasalarının önemini daha da arttırmaktadır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde günümüzde önemi daha da artan türev ürünlerin bugüne kadar gelişim süreci, kullanım amaçları, bu ürünlere neden ihtiyaç duyulduğu ve tanımları anlatılmıştır.

İkinci bölümde, türev ürünlerin muhasebe kayıtları genel kabul görmüş muhasebe standartları incelenerek işletmeler açısından örneklerle açıklanmıştır.

Son bölümde ise; bankacılık sektörüne de değinilerek, Türk bankacılık sektöründe türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi konusu ele alınmış olup; çıkan sonuçlara göre değerlendirmeler yapılmış ve tez tamamlanmıştır.

¹ Bretton Woods sistemi; Amerikan dolarına ve onun aracılığıyla dolaylı yoldan altına bağlı bir para sistemidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜREV ÜRÜNLER

1. TÜREV ÜRÜNLER

Uluslararası ekonomik ilişkiler arttıkça riskler çeşitlenmiş, büyümüş, daha bulaşıcı hale gelmiş, ülkeler kendileri dışındaki gelişmelerden kolaylıkla etkilenir olmuştur. Bir piyasada yaşanan belirsizlikler veya artan riskler kısa sürede diğer piyasalara ve fiyat hareketlerine yansımıştır. Dünyada fiyat oynaklıkları arttığından, fiyatlar sürekli dalgalanmaktadır. Mevcut para, mal ve sermaye piyasası ürünleri geleceğe yönelik belirsizlikleri gideremedikleri için ve istenilen risk profiline ulaşmada yeterince esnek olmadığından finansal kurumlar, devlet ve de yatırımcılar açısından yeni finansal ürünlere ihtiyaç duyulmuştur. Finansal kurumlar, bu tür risklerden korunmak, riskleri daha iyi yönetmek amacıyla yeni tekniklerin ve ürünlerin geliştirilmesine çaba göstermişlerdir. Bunlardan bir tanesi de türev piyasalardır (Özince, 2006:2).

1.1. TÜREV ÜRÜNLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türev ürünlerin tarihi gelişimi M.Ö. 1800'lü yıllarda Hamburabi kanunlarındaki hasat ödemelerinden; 1600'lü yıllarda Alman lale ticaretine ve oradan 1848 dünyanın ilk futures borsası olan Chicago Board of Trade (CBOT) kuruluşuna kadar uzanmaktadır. Tüm bunlara ilave olarak finansal türev işlemlere yönelik ilk finansal ihtiyaç, 1944 yılında oluşturulan Bretton Woods döviz kuru sisteminin 1971 yılında çöküşüne bağlı olarak oluşmuştur. Bu dönemde Amerikan dolarına endekslenmiş altın sisteminin terk edilmesiyle birlikte sabit kur sisteminin bozulması ve ardından oluşturulan dalgalı kur sistemi, dünya devletlerini kur riskine açık hale

getirmiştir. Bu durum geleceğe yönelik oynak döviz kuru hareketlerine karşı korunma ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeleri takiben 1972 yılında “Chicago Merchantile Exchange” bünyesinde ilk kez döviz üzerine vadeli işlem (futures) anlaşmalarına başlanmıştır. Ardından 1973 yılında Chicago Board of Trade bünyesinde, seçilmiş hisse senetleri üzerine organize opsiyon (Chicago Board of Options Exchange) kontratlarına başlanmıştır (Kayahan, 2009:24-25).

Bu piyasalarda alım satımı yapılan ürünlerin türev ürünler olarak adlandırılmasının nedeni, söz konusu finansal ürünlerin nakit piyasalarda işlem gören hisse senedi, tahvil gibi temel yatırım ürünleri kullanılarak oluşturulması; değerlerinin, dayandıkları nakit piyasada işlem gören temel yatırım ürünlerinin değerlerinden türetilmiş olmasıdır (Redhead, 1997:351).

Ortaya çıkan yeni finansal ürünler, temel finansal ürünlerden türetildikleri için türev finansal ürünler olarak adlandırılmaktadır. Türev ürünler fiyatları bir başka ürünün fiyatına bağlı olan ürünlerdir. Daha açık bir ifade ile türev ürün, vade sonundaki veya vade içerisindeki değeri sözleşmeye konu olan varlığın fiyatı tarafından belirlenen bir finansal varlıktır (Ceylan ve Korkmaz, 2000:5).

1.2. TÜREV ÜRÜNLERİN KULLANIM AMAÇLARI

Yatırımcılar türev ürünleri genellikle riskten korunma, spekülasyon ve arbitraj olmak üzere üç amaçla kullanırlar.

Fiyat riskinden korunmak isteyen korunmacılar (hedger), bu tip yatırımcılar çoğunlukla gelecekteki ürünü fiziki olarak almak veya satmak isteyen ancak fiyat riskinden kendilerini korumaya yönelik işlem yapan yatırımcılardır. Bu nedenle korunma amaçlı işlem yapan yatırımcılar, ürünün gelecekteki fiyatını sabitlemek amacıyla türev piyasalarda pozisyon alırlar.

Spekülasyon amacıyla işlem yapanlar (spekülatörler), bu amaçla işlem yapan yatırımcılar fiyat hareketlerinden faydalanıp risk alırlar ve dayanak varlıktaki muhtemel fiyat hareketi yönünde pozisyon alırlar. Spekülatörler vadeli işlem piyasalarının derinlik kazanmasına katkıda bulunup piyasanın daha likit olmasına

yardımcı olurlar (Kemahlı, 2006:55-56).

Arbitraj amacıyla işlem yapan arbitrajcılar, arbitraj işlemi yapan yatırımcılar piyasalar arasındaki fiyat dengesizliklerinden risksiz kâr elde etmeyi hedefler. Arbitraj işlemlerinde, herhangi bir risk alınmaksızın, fiyat veya faiz hadlerinde oluşan dengesizliklerden faydalanılarak farklı sözleşmelerin ve işlemlerin eşanlı olarak yapılması durumunda her türlü şartta belli bir kâr garanti edilmektedir. Bir mal farklı coğrafik bölgelerde farklı fiyatlardan satılıyorsa, arbitrajcı malı ucuz satılan yerden alıp pahalı satılan bölgede satarak risksiz kâr elde eder (Dönmez, 2002:9).

1.3. TÜREV ÜRÜNLERE NEDEN İHTİYAÇ DUYULUR

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de türev ürün piyasaları, ilgi çekici ve bir o kadar da ürpertici yanı olan finansal piyasaların başında gelmektedir. Finansal sistemde meydana gelen hızlı gelişim ve değişim, piyasalarda profesyonelleşmeyi teşvik etmekle birlikte yatırımcıların karşı karşıya olduğu riskleri de çeşitlendirmektedir. Bu noktada yeni finansal enstrümanlara olan ihtiyaç da artmaktadır.

Türev piyasaların global bir değerlendirilmesi yapıldığında; işlem hacimlerinde yaşanan artışlarla birlikte yatırımcı sayısının artması ve çeşitlenmesi, vadeli işlem piyasalarının genel ekonomik sistemin işleyişinde ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir işlev üstlendiğini açık bir şekilde göstermektedir (Aşıkoğlu ve Kayahan, 2008:173).

1.4. TÜRKİYE’DE TÜREV ÜRÜNLER VE İLGİLİ KURULUŞLAR

Vadeli piyasaların Türkiye’de geçirdiği kurumsal gelişim sürecine bakıldığında da çok parlak bir portre ortaya çıkmamaktadır. Bu işlemlerin 1990’lı yılların başında Türkiye’de başlamasına öncülük etme çabası içinde olan İzmir

Ticaret Borsası'nda (İTB), özellikle pamuk üzerine alivre vadeli işlemler tezgâh üstü piyasada yapılmaya devam edilmektedir (Yılmaz, 2004:1-4).

Ülkemizde yapılan türev işlemler gün geçtikçe artmakta, yatırımcılar bu ürünleri tanıyarak işlem yapmaya başlamaktadırlar. Özellikle Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası olmak üzere türev ürünlerin alım satımının yapıldığı başlıca kuruluşlar; İzmir Ticaret Borsası, İstanbul Altın Borsası, Vadeli İşlemler Ve Opsiyon Borsası (VOB)'dır (Başbilici, 2006:163).

1.4.1. İzmir Ticaret Borsası

İzmir Ticaret Borsası, Türkiye'nin ilk Ticaret Borsası ünvanına sahip olmakla beraber, günümüzde Avrupa'nın en gelişmiş borsaları arasında yer almaktadır. 1850'li yıllardan itibaren İzmir, civar il ve ilçelerde özellikle tarımsal ürünlere dayalı ticaretin gelişmeye başlamasıyla, borsacılık açısından ön plana çıkmıştır. İzmirli tüccarların 1891 yılında Vali Nafiz Paşa'ya başvurmaları sonucunda ise, İzmir Ticaret ve Sanayi Borsası adıyla tarım ve sanayi ürünlerinin yanı sıra menkul kıymetler, döviz ve diğer dış ödeme araçlarının da alım satımını yapılabileceği ülkemizin ilk Ticaret Borsası kurulmuştur (Karatepe, 2000:65).

1.4.2. Vadeli İşlem Ve Opsiyon Borsası

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası AŞ (VOBAŞ), Sermaye Piyasası Kurulu'nun 17/8/2001 tarihli ve 9/1101 sayılı Kararına dayanan, Devlet Bakanlığının 3/9/2001 tarihli ve 2381 sayılı yazısı üzerine, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 40'inci maddesine göre, 19/10/2001 tarih, 24558 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2001/3025 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan ülkemizdeki ilk özel borsa kuruluşudur (Vob, 2008:215).

İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası'nda ilk olarak pamuk, buğday, faiz, İMKB 30 ve döviz kontratları işlem görmeye başlamasıyla ileriye yönelik yapılacak

işlemlerle faiz, mal ve döviz fiyatlarındaki dalgalanmalardan kaynaklanan belirsizliğin ortadan kalkması planlanmaktadır. Borsa için 32 aracı kurum ve bankaya yetki verilmesiyle başlayan işlemleri şu an 54 aracı kurum ve banka ile sürdürülmektedir (Tütüncübaşı, 2006:38).

2. TÜREV ÜRÜN ÇEŞİTLERİ

2.1. FORWARD SÖZLEŞMELER TANIMI VE TARİHÇESİ

Forward Sözleşmesi (Forward Rate Agreement), iki tarafın daha önce belirlenmiş bir vadede varsayımsal bir para üzerinden taahhüt ettikleri bir sözleşmedir (Peçen ve Uğurel, 1998:2).

Bir forward sözleşme ile belirli bir varlığın (mal, döviz, faiz) ilerde belirlenen bir tarihte, iki tarafın üzerinde anlaşıldığı bir fiyattan teslimi şartları belirlenir. Sözleşmede varlığın karakteristiği, teslim ve ödemenin yapılacağı tarih, teslim yeri ve yöntemi, miktarı ve fiyatı olmak üzere tüm ayrıntılar bulunur. Forward sözleşmelerde alıcı belirli bir ihtiyacını karşılayacak bir varlık için sözleşme yapmak ister, bu sözleşmenin gerçekleştirilmesi için aynı özelliklere sahip ve aynı miktarda mal veya finansal aracı teslim etmeye istekli başka bir tarafın bulunması gerekir. Sözleşmenin belirli bir şablonu yoktur, işleme özgü düzenlenir. Sözleşmenin sonunda iki taraf da her yönü sözleşmede belirtilen şartlara bağlı kalırlar. Sözleşmelerin özellikleri nedeni ile bu sözleşmelerin devri kolay olmamakta dolayısıyla bir ikincil piyasa bulunmamaktadır. Sözleşmede yer alan taraflardan birisinin sözleşme şartlarını yerine getirememesi riski ve ilerideki fiyat değişiklikleri konusunda belirsizlik bulunmaktadır (Aydın, 2009:25).

Forward piyasaların geçmişi ortaçağa kadar gitmektedir. Forward piyasalar üretici ve çiftçilerin, fiyat değişikliklerinden kaçınma çabalarıyla doğmaya başlamıştır. Forward sözleşmelerin yapıldığı ilk borsa Londra'daki Kraliyet Borsası (Royal Exchange)'dır. 17. yüzyılın ilk yarısında Hollanda'da meydana gelen lale soğanı cinneti sırasında da forward sözleşmeler yapıldığı bilinmektedir (Özşahin,

1999:6).

İlk forward işlemi 13 Mart 1951’de Chiago Board of Trade (Chicago Ticaret Kurulu)’ de yapılmıştır. 1863 yılında Paris Borsası’nda ilk forward işlem gerçekleştirilmiştir.

Forward sözleşmelerde ticareti söz konusu olan varlık, her türlü mal ve hizmet, emtia ya da finansal varlık olabilir. Ancak piyasalarda ağırlıklı olarak kullanılan iki çeşidi üzerinde durulacaktır. Bunlar döviz forward sözleşmeleri ile faiz forward sözleşmeleridir.

2.1.1. Döviz Forward Sözleşmeler

Forward döviz piyasaları, genellikle, kişilere ileri bir tarihte, bugünden döviz kuru garantisi sağlar. Bu nedenle, eğer bir ihracatçı forward döviz kurunu garantilemek isterse, bu işle uğraşan bankalar veya broker’larla sözleşme yapabilir. Böyle bir sözleşme, belli bir tutar dövizin, belirli bir tarihte, belirlenmiş bir kurdan, belirlenmiş bir dövize çevrilmesini garanti eder. Bu sözleşmeler, ihracatçı ve ithalatçılara, gelecekteki tarihlerde yapacakları teslimat, tahsilat ve ödemelerde, fiyat değişimlerinden doğan risklerden korunma olanağı sağlar. Sözleşmede vade, uygulanacak döviz kuru, döviz tutarı, ödeme veya teslimatın yapılacağı yer, banka hesap numarası, tarafların kimliği gibi bilgiler yer alır (Ceylan ve Korkmaz, 2000:181-182).

2.1.2. Faiz Forward Sözleşmeler

Forward faiz sözleşmelerinde taraflar, belli tutardaki anaparaya, ileri bir tarihte, belli bir süre için uygulanacak faiz oranı üzerinde anlaşırlar. Bu orana forward faiz oranı denir. Forward faiz sözleşmelerini yapanların amacı, kendilerini gelecekteki faiz değişmelerine karşı korumaktır. Burada kredi kullanan işletme, kendisini gelecekteki faiz artışlarına karşı korumaya çalışırken, kredi veren taraf ise,

gelecekteki faiz düşüşlerine karşı korunmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, forward faiz sözleşmelerinde taraflar, belirli bir süre için, gelecekteki bir tarihte, varsayılan tutardaki anaparaya uygulanacak olan faiz oranı üzerinde anlaşılır (Başbilici, 2006:21-22).

2.2. FUTURES SÖZLEŞMELER TANIMI VE TARİHÇESİ

Futures sözleşmeler, belirli kalitede bir malın veya bir mali enstrümanın gelecekteki bir tarihte önceden tespit edilen fiyatlardan alınıp satılmasını sağlayan sözleşmeler olarak tanımlanabilir (Birgili ve diğerleri, 2005:110).

Başka bir tanımla; Futures sözleşmeleri, organize bir piyasada işlem gören, standart kalite ve miktarda mal veya finansal aracın alınması veya satılmasını taahhüt eden standart sözleşmelerdir (Yıldırım, 2008:318).

Futures sözleşmelerinin ilk ortaya çıkışı 19'uncu yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanır. Amerika'da buğday çiftçileri, Ağustos aylarında buğdayın piyasaya yığılıp fiyatlarda aşırı dalgalanmalar getirmesini önlemek amacıyla vadeli anlaşmalara girişmişlerdir. 1848 yılında Chicago Board of Trade (CBT) piyasasında futures sözleşmeleri işlem görmeye buğdayla başlamış; daha sonra mısır, soya fasulyesi, petrol, doğal kaynaklar üzerinde futures sözleşmeleri yazılmıştır. Kur oranı temel alınarak yapılan finansal futures sözleşmeleri ABD'de 1970'li yılların ortalarında uygulamaya konulmuş ve hızla gelişmiştir. Kur oranına göre yapılan futures sözleşmeleri oldukça standartlaştırılmıştır. Bu tür sözleşmeler sadece sabit süreler ve miktarlar için sınırlı bir ürün yelpazesi için yapılabilmekte, bu da piyasaların likiditesini artırmaktadır (Takan, 2001:702).

1981 yılına gelinceye kadar tüm futures ürünlerinde, vade sonunda ürünün fiziki teslimi gerekliliği kabul edilerek, tüm futures kontratlarda fiziki teslimat zorunlu idi. Ancak bir taraftan mali futures piyasalarının artık oturmuş olmaları ve yeni ürün tasarımlarının daha kolay hale gelmesi, diğer taraftan ise vadede söz konusu futures ürününün fiziki teslimine gerek olmadığı görüşü, 1981 yılında nakdi mutabakata dayalı ve gerçek teslimat içermeyen Eurodollar futures kontratların

gelişmesine yol açmıştır. Aynı şekilde hisse senedi portföy riskini yönetmeyi amaçlayan ve yine nakdi mutabakata dayalı Borsa Endeks Futures Kontratları piyasaya sürülmüştür. 1982 yılında futures üzerine opsiyonlu işlemlere başlanmıştır (Aksel, 1995:39).

Futures sözleşmeleri 3 alt başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.1. Ticari Mal Futures Sözleşmeler

Ticari mal futures sözleşmeleri, belli bir ürünü belirli kalite, miktar ve fiyatta belirli bir yerde ve anlaşılan bir tarihte teslim etme yükümlülüğü taşıyan sözleşmelerdir (Alpan, 1999:36).

Bazı tarım ürünleri, bazı maden çeşitleri, orman ürünleri, canlı hayvan, et veya et mamulleri gibi fiziki ürünler mal futures piyasalarını oluştururlar. Her malın kendisine özgü miktarı ve kalitesi bulunmakla birlikte her mal aynı yöntem ile futures sözleşmelere konu edilir. Konu ile ilgili yayın organlarında futures sözleşmelere konu olan malların fiyatları yanında malın cinsi, hangi piyasada işlem gördüğü, sözleşmeye konu olan mal miktarı, malın birim fiyatı, teslim tarihi yer alır (Yükçü ve Yücel, 1995:4).

2.2.2. Döviz Futures Sözleşmeler

Döviz futures piyasaları dış ticaret ile uğraşan kişi ve kurumlar ile yatırımcıların kur riskinden korunmak ve döviz kuru konusunda geleceğe yönelik belirsizlikleri en aza indirebilmek için işlem yaptıkları sözleşmelerdir (Dönmez ve Yılmaz, 1999:19).

2.2.3. Faiz Futures Sözleşmeler

Finansal yapıyı olumsuz yönde etkileyebilecek gelecekteki faiz oranları değişiminin meydana getireceği riski hedge etmek için faiz oranlarının seviyesine bağlı olan varlık üzerine yapılmış futures sözleşmelerdir. Faiz futures sözleşmeleri faiz getiren finansal ürünlerin önceden belirlenmiş gelecekteki bir tarihte mübadele edilmesi esasına dayanan sözleşmelerdir (Önce, 1995:16-17).

2.3. SWAP SÖZLEŞMELER TANIMI VE TARİHÇESİ

Swap; döviz kurları ve faiz oranları riskine karşı geliştirilen, fon kullanıcılarına farklı piyasalardaki uygun fonlara erişebilme, bu fonların uygun kullanımını sağlama, riski azaltma ve sabit faizli bir fonu değişken faizli bir fona değiştirme imkanı veren finansal bir tekniktir.

Swap, iki taraf arasında birbirlerinin nakit akışlarını belirli bir süre için değiş-tokuş etmek amacıyla yapılan anlaştıkları bir finansal işlemdir, yasal bir sözleşmedir (Aksoy, 1998:211).

Swap işlemleri, ilk olarak para swaplarının (currency swap) ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Para swaplarının kökenini ise Paralel Krediler (Paralele Loan) ya da Karşılıklı Krediler (Back to Back Loan) olarak adlandırılan krediler oluşturmaktadır. Bu tür krediler 1970'li yıllarda ABD'de ve İngiltere'de sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalar ve döviz cinsinden borçlanma maliyetlerini son derece yüksek tutan kambiyo kontrollerini aşmak amacıyla ortaya çıkmıştır (Kırım, 1990:30-34).

İlk swap sözleşmesi 16. yy.da Cenevrelili bir bankerin Antwerp para piyasası aracılığıyla İspanya'ya altın vermesi ve buna karşılık gümüş alması ile düzenlenmiştir. Daha sonra ise swap 1923 yılında Avusturya Merkez Bankası tarafından cari pazarda İngiliz Sterlini karşısında ulusal paranın satılıp, vadeli olarak geri satın alınması ile gerçekleştirilmiştir (Kabakçı ve Taner, 1993:67-68).

Swap işlemlerinde her ne kadar bir sözleşmeye dayanarak işlem yapsa da,

standart belge kullanılmaya çalışmaları bulunmaktadır. Swap işlemlerinde kullanılan belgeler şunlardır (Büyükbalkan, 2001:9):

1. Ana Sözleşme (Swap Master Agreement)
2. Teyit Formu (Confirmation)
3. İşlem Fişi (Deal Slip)
4. Ek Sözleşme (Schedule to Master Agreement)
5. Diğer Belgeler, Teminat-Depozito-Rehin Belgeleri v.b. (Credit Support Documentation).

2.3.1. Döviz(Para)Swap Sözleşmeleri

Döviz (para) swapı iki taraf arasında, belirlenen tutarda bir paranın başka bir para ile değiştirilmesi ve belirli bir süre sonunda değiştirilen anaparaların geri verilmesini içeren bir anlaşma olarak tanımlanabilir (Şengül, 2009:38).

İki taraf arasında düzenlenen, farklı para birimi cinsinden ifade edilen faiz yükümlülüklerinin veya gelirlerinin değiştirilmesini konu alan yasal sözleşmelerdir. Döviz swap sözleşmelerinin sabit faiz ayağı istenilen bir para birimi cinsinden belirlenebilirken, değişken faiz ayağı genellikle ABD doları cinsinden olmaktadır. İki para birimi arasındaki çapraz kur sözleşme düzenlenirken taraflarca belirlenir. Faiz swap sözleşmelerinden farklı olarak vade başında ve sonunda nominal değerler el değiştirir. Ancak bazılarında nominal değer sadece vade sonunda son faiz ödemesiyle beraber el değiştirir (Dönmez ve Yılmaz, 1999:169).

2.3.2. Faiz Swap Sözleşmeleri

Faiz swap sözleşmesi, tarafların belirli bir süre zarfında faiz ödemelerini veya faiz gelirlerini birbirleriyle değiştirdikleri vadeli bir işlem çeşididir (Dönmez ve diğerleri, 2002:160).

Faiz swap sözleşmeleri, sözleşmeye konu olan taraflar arasında belirli bir

dönem için, varsayımsal belirli bir anapara tutarına uygulanacak faiz oranlarının takas edilmesi amacı ile yapılan sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır. Faiz swap sözleşmeleri genellikle kredi değeri farklı iki taraf arasında yapılmakta olup, bu sözleşmelerde taraflar, farklı borçlanma kaynaklarından elde ettikleri aynı vadeli, aynı tutarda ve aynı para biriminde ancak değişik faiz oranlarındaki kredilerin faizlerini karşılıklı olarak takas etmektedirler (Selvi, 2000:26).

2.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ TANIMI VE TARİHÇESİ

Opsiyon, satın alan tarafa herhangi bir ürünün fiyatını bugünden sabitlemek koşulu ile bu ürünü ileride bir vadede satın alma ya da satma hakkını veren bir anlaşmadır (Dayan, 2006:11).

Opsiyon sözleşmelerinin bugün bildiğimiz anlamda doğuşu ve gelişimi konusunda öne çıkan ülke Hollanda olmuştur. Hollanda menşeli Doğu Hindistan şirketi'nin opsiyon ticareti yapmaya başladığı 1605 yılı, borsa opsiyonlarının doğduğu yıl olarak kabul edilmektedir. Opsiyon işlemlerinin geliştiği ve yaygınlaştığı dönem ise, lale soğanı üreticilerinin ve satıcılarının, kendilerini lale soğanı fiyatlarındaki artışlara ve düşüslere karşı korumak amacıyla, lale soğanlarını ileri bir tarihte geçerli olacak sabit bir fiyattan almalarını veya satmalarını sağlamaya yönelik olarak yaptıkları opsiyon sözleşmeleri dönemidir (Bak, 2008:44).

ABD'de ilk opsiyon işlemi 1790'lı yıllarda tarımsal ürünler üzerine yapılmaya başlanmıştır. Daha sonraları ise hisse senetleri konu olmaya başlamıştır. Opsiyonların mal piyasalarında kullanımları eski olmasına karşın finansal piyasalarda kullanımları oldukça yenidir.

1973 yılı opsiyon piyasalarının gelişiminde bir dönüm noktası olmuştur. Bu yıl Chicago Ticaret Odası hisse senetleri üzerine yazılı opsiyon alım satımı yapmak üzere Chicago Opsiyon Borsası'nı açmıştır. Bu alandaki ilk endeks S&P 100 endeksidir. Chicago Opsiyon Borsası neredeyse anında başarılı olmuştur. Beş yıl içinde yatırımcılar, günde 10 milyonu aşkın hisseyi satın almak veya satmak için opsiyon alışverişi yapmışlardır. Çok sayıda borsa da Chicago Opsiyon Borsası

örneğini izlemiştir (Kalafat, 2009:36).

Bir opsiyon sözleşmesi aşağıdaki bilgileri içerir (TSPAKB, 2002:25):

- **Opsiyonun tipi:** Avrupa veya Amerikan tipi opsiyon
- **Sözleşme tipi:** Call (Alım) opsiyonu veya Put (Satım) opsiyonu
- **Opsiyona konu mal veya kıymet:** Hisse senedi, tahvil vb.
- **Kullanım fiyatı:** Opsiyonun sağladığı hakkın kullanılacağı fiyat
- **Vade sonu:** (Örnek: Mart ayının 3. cuması, Haziran ayının ilk iş günü)
- **Prim:** Opsiyonun fiyatı.

2.4.1. Vade Yapısına Göre Opsiyon Türleri

Vade yapısına göre opsiyonlar ikiye ayrılır.

2.4.1.1. Avrupa Tipi Opsiyon (European Options)

Opsiyonu alan tarafın, sözleşmeye konu mal veya kıymeti (hisse senedini) satın alma (Call) veya satma hakkını (Put) sadece vade sonunda kullanmasını sağlayan sözleşmelerdir. Bu tip bir opsiyonu vadeden önce kullanmak mümkün değildir.

2.4.1.2. Amerikan tipi opsiyon (American Options)

Vade sonu da dahil olmak üzere opsiyon alıcısına istediği zaman hakkını kullanma imkanını sağlayan opsiyonlardır (Akalm, 2006:7).

2.4.2. Opsiyon Türleri

Opsiyon türleri kendi arasında alım opsiyonu ve satım opsiyonu olmak üzere ikiye ayrılır.

2.4.2.1. Alım Opsiyonu

Alım opsiyonu, alıcısına belirli bir miktarda bir ürünü, önceden belirlenmiş olan kullanma fiyatı üzerinden gelecekte bir tarihte satın alma hakkı verir (Önce, 1995:35).

2.4.2.2. Satım Opsiyonu

Satım opsiyonu alan bir yatırımcı, belli bir vadeye kadar veya vadede, opsiyona dayanak oluşturan belli miktardaki malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstereyi, opsiyonu satan yatırımcıya ödediği bir prim karşılığında belli bir fiyattan satma hakkına sahiptir (Vob, 2009:173).

2.4.3. Opsiyon Sözleşmelerinin Çeşitleri

Opsiyon çeşitleri hisse senedi opsiyon sözleşmeleri, döviz opsiyon sözleşmeleri ve faiz opsiyon sözleşmeleri olmak üzere üçe ayrılır.

2.4.3.1. Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri

Hisse senedi opsiyonları, sahibine, sözleşmenin vadesinde veya vadeye kadar olan süre içerisinde opsiyona konu teşkil eden hisse senetlerini sözleşmede belirtilen

fiyat üzerinden ve belirtilen miktarda satın alma veya satma hakkı veren opsiyon türüdür. Kısaca, hisse senedi opsiyonunda opsiyon sözleşmesine konu olan varlık, hisse senedir (Kırca, 2000:40).

2.4.3.2. Döviz Opsiyon Sözleşmeleri

Döviz opsiyonları, alıcısına belirli miktar dövizini belirli bir fiyattan anlaşma süresi boyunca herhangi bir anda veya vadede satın alma veya satma hakkı veren sözleşmedir. Döviz opsiyonları belli başlı dövizler üzerinden satılırlar (Alpan, 1999:166).

Döviz opsiyonları finansal risk yönetiminde en fazla kullanılan araçların başında gelmektedir. Özellikle bankalar, ihracatçılar, ithalatçılar ve dış müteahhitler bu araca sıkça başvurmaktadır (Kırca, 2000:41-42).

2.4.3.3. Faiz Opsiyon Sözleşmeleri

Faiz oranına dayalı opsiyonlar, sahibine vadesinde veya vadeye kadar olan süre içerisinde belirli bir faiz oranı üzerinden borç (kredi) alma ya da borç verme hakkını bahşeder.

Faiz geliri getiren menkul kıymetlere dayalı opsiyonlar ise, piyasada fiziken dolaşan, hazine bonosu, devlet tahvili gibi faiz getirisi olan borçlanma senetlerini konu alan ve bu tür bir senedini önceden kararlaştırılan fiyat karşılığında vadede veya vade kadar olan süre içerisinde satın alma / satma hakkı veren opsiyonlardır (Akalin, 2006:21).

2.5. TÜREV ÜRÜNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 1. Türev Ürünlerin Karşılaştırılması

	FORWARD	FUTURES	OPSİYON	SWAP
Organize olmuş piyasa	HAYIR	EVET	EVET	EVET
Tezgah üstü piyasa	EVET	HAYIR	EVET	EVET
Piyasadaki Yaygınlığı	EVET	EVET	HAYIR	HAYIR
Riskten korunma amacı	EVET	EVET	EVET	EVET
Fiziki teslimat	EVET	HAYIR	HAK KULLANIRSA VAR	EVET
Teminat zorunluluğu	HAYIR	EVET	SATICI İÇİN VAR	BORSADA İŞLEM GÖR.VAR
Kaldıraç etkisi	HAYIR	EVET	EVET	HAYIR
Kredi riski	EVET	HAYIR	HAYIR	HAYIR
Vadeden önce kullanılma	HAYIR	HAYIR	SATICI İÇİN VAR	SATICI İÇİN VAR
Cayma hakkı	CAYILAMAZ	CAYILAMAZ	CAYILABİLİR	
Standart sözleşme	HAYIR	EVET	EVET	EVET

İKİNCİ BÖLÜM

TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

1. TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBE STANDARTLARI

Türev ürünler başta olmak üzere, finansal araçlarla yapılan işlemlerin hacmindeki artış, bu araçlarla yapılan işlemlerin finansal etkilerinin ne şekilde mali tablolara yansıtılacağı sorununu gündeme getirmiştir. Ülkeler bu sorunu aşmak için kendi muhasebe örgütlerince düzenlemeler yapmaya çalışmış, ancak finansal araçların çok hızlı gelişmesi sonucunda ülkeler aynı paralellikte düzenlemeler yapamadıkları için aynı muhasebe işlemi için çok farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır (Başbilici, 2006:63).

IASB tarafından, finansal araçların raporlanmasına ilişkin iki ayrı düzenleme yapılmıştır. Bunlardan ilki olan IAS 32; Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesinin 1991 yılının eylül ayında, finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin 40'nolu standart önerisi ve daha sonra 48'nolu standart önerisini hazırlanmasından sonra bu tasarılar doğrultusunda hazırlanmıştır. İkincisi IAS 39; Finansal araçların mali tablolara alınmasını ve değerlendirilmesine ilişkin hususları düzenlemiştir.

IAS 39 da dahil diğer standartların da 1.1.2005 tarihinden itibaren Avrupa Birliği üye ülkelerinde de uygulanır hale gelmesi muhasebe uygulamalarının uluslararası uyumlaşmasını sağlaması açısından önemi çok büyüktür (Tenker, 2004 :294).

1.1. TÜREV ÜRÜNLERE İLİŞKİN MUHASEBE STANDARTLARI

Mali piyasalarda oluşan fiyat değişkenliği riskini yönetmek amacıyla tasarlanan türev ürünlerin yoğun kullanımı işletmelerin risk profillerini değiştirmiş ve ilgili taraflar açısından işletmenin karşı karşıya kaldığı riskler ve bu risklerin yönetimine ilişkin bilginin tam, doğru olarak ve zamanında alınması ihtiyacını doğurmuştur.

Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesine esas teşkil eden hususlar konusunda Financial Accounting Standards Board (FASB) ve International Accounting Standards Board (IASB)'ın yapmış olduğu birtakım düzenlemeler vardır.

1.1.1. IASC Düzenlemeleri

IASC, 1989 yılında finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve bu araçlara ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması konusunda kapsamlı bir standart geliştirmek amacıyla bir proje başlatmış, proje daha sonra iki aşamaya bölünmüştür. İlk aşama olan kamuyu aydınlatma ve mali tabloların sunumu çalışmaları Mart 1995 tarihinde tamamlanmış ve IAS 32 “Finansal Araçlar: Kamuyu Aydınlatma ve Sunum” kabul edilmiştir. Projenin ikinci aşamasını oluşturan finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin çalışmalar ise Aralık 1998 tarihinde tamamlanmış ve IAS 39 “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi” kabul edilmiştir (Akalin, 1999:7).

1.1.1.1. IAS 39 No’lu Standardı

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi tarafından 1998 yılı Aralık ayında onaylanan ve finansal enstrümanların muhasebeleştirilme ve ölçüm esaslarını belirleyen bu standart 1 Ocak 2001’den itibaren başlayan mali dönemlerde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir. 39 Numaralı standart son olarak 1 Ocak 2005

tarihinde uygulanmaya başlanmak üzere 2004 yılında yeniden düzenlenmiştir. IASC'nın 39 numaralı standardı, "Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi"ne yöneliktir. Bu standardın amacı; işletmelerin finansal tablolarında yer alan finansal araçlar ile ilgili bilginin muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ve açıklanması için gerekli ilkeleri ortaya koymaktır (Poray, 2000:106).

Standartta tüm finansal varlık ve yükümlülüklerin kayıtlara maliyetleri ile kaydedilmesi (ki bu değer varlık ve yükümlülüklerin kayıtlara alınma anında rayiç değeri olarak düşünülmüştür) daha sonraki aşamalarda standartta belirlenenler dışında (rayiç değeri güvenilir biçimde ölçülemeyen, vadesine kadar tutulacak sabit vadeli yatırımlar gibi) kalan varlıklar ile ticaret (trading) için tutulan yükümlülüklerin ve türevlerin rayiç değerleri ile değerlendirilmesi öngörülmüştür. Bu standart uyarınca işlem maliyetleri (borçlanma maliyetleri dışında) ilk değerlemede maliyete dahil edilmelidir (TSPAKB, 2002:6).

1.1.1.2. IAS 32 No'lu Standardı

IAS 32 no'lu standartta; bilanço-içi finansal araçların sunumuna ilişkin esaslar belirlenirken, bilanço-içi ve bilanço-dışı finansal araçlar ile ilgili olarak kamuya açıklanması gereken bilgiler tanımlanmıştır. Finansal araçların sunumuna ilişkin düzenlemeler; finansal araçların borçlar ve varlıklar olarak sınıflandırılmasına, söz konusu araçlarla ilgili faiz, kar payı, kazanç ve kayıpların bölümlenmesine ve finansal varlıklarla finansal borçların hangi durumlarda birbirini dengelemek (offset) için kullanılabileceğine ilişkindir (TSPAKB, 2002:5).

IAS 32 ile düzenlenen kamuyu aydınlatma yükümlülüklerinin amacı; bilanço-içi ve bilanço-dışı finansal araçların bir işletmenin finansal pozisyonu, performansı ve nakit akımları açısından önemini anlaşılmasını sağlayacak ve bu araçlardan beklenen gelecekteki nakit akımlarının miktarı, zamanlaması ve belirliliğinin değerlendirilmesine yardımcı olacak bilgilerin sağlanmasıdır (Akalin, 1999:8).

Ayrıca anılan standart, işletmelerce kullanılan finansal araçların boyutu ve niteliği, kullanılma amaçları, kullanımda ortaya çıkabilecek riskleri ve yönetimin söz

konusu risklerin kontrolünde izleyecekleri politikaların açıklanmasını öngörmektedir (TSPAKB, 2002:5).

1.1.2. FASB Düzenlemeleri

FASB, türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili ciddi çalışmalar kurumların başında gelmektedir. FASB türev ürünlerle ilgili olarak sırasıyla; 52, 80, 104, 105, 107, 119 ve son olarak da 133 no'lu muhasebe standartları genelgesini yayınlamıştır.

52 no'lu standart genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine bağlı olarak hem döviz işlemlerini hem de yabancı para ile ifade edilen finansal tabloların değişimini içermektedir. Muhasebeciler Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri ve ülkelerindeki yasal düzenlemeler uyarınca aşağıda açıklanan üç aşamada uygulanacak döviz kurunu ve meydana çıkacak kâr ve zararı nasıl muhasebeleştireceklerini belirleyeceklerdir (Kaygusuz, 1998:20).

80 no'lu standart, yabancı para futures kontratları hariç tüm mal ve finansal futures kontratlarının muhasebeleştirilmesi ile ilgilidir (Parlakkaya, 2003:166).

104 no'lu standart, "Nakit Akım Raporu-Nakit Alacaklar Ve Nakit Ödemelerinin Net Raporlanması ve Korunma Amaçlı İşlemlerin Nakit Akışlarının Sınıflanması" adını taşımakta olup Aralık 1989' da yayınlanmıştır.

105 no'lu standardın amacı; bilanço-dışı piyasa veya kredi riski taşıyan finansal araçlara ilişkin bilgiler ile tüm finansal araçlara ilişkin önemli kredi riski yoğunluğu bilgilerinin kamuya açıklanmasını sağlamaktır.

107 no'lu standardın amacı; mali tablolarda kayıtlı olsun ya da olmasın, tüm finansal araçların gerçek değerlerinin kamuya açıklanmasını sağlamaktır (Akalin, 1999:13).

119 no'lu standart ile türev finansal araçlara ilişkin ek yükümlülükler getirilmiştir.119 no'lu standart ile düzenlenen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri: tüm türev finansal araçlara ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması, ticari amaçla elde

tutulan veya ihraç edilen türev finansal araçlara ilişki açıklamalar, ticari amaç dışındaki amaçlarla elde tutulan veya ihraç edilen türev finansal araçlara ilişkin açıklamalardan oluşmaktadır.

133 no'lu standartta, bilançodaki tüm türevlerin gösterilmesi ve bunların başlangıçta ve daha sonra rayiç değer üzerinden ölçülmesi gerekmektedir. Bu, türevin bir riske karşı korunma önlemi olarak mı tasarlandığına yoksa başka bir amaçla mı kullanıldığına bakılmaksızın uygulanır. SFAS 133, daha önceki sentetik araç ve bilanço-dışı muhasebe uygulamalarını ortadan kaldırarak tüm türevlerin muhasebesini standart hale getirmektedir. Tüm türevlerin bilançoda gösterilmesi ve rayiç değere göre ölçülmesi türevlerin görülebilirliğini arttıracaktır ve birçok kuruluş için bilançonun büyümesi sonucunu doğurabilir (TSPAKB, 2002:7).

1.2. TÜREV ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ TÜRKİYE'DEKİ MUHASEBE STANDARTLARI

Türkiye'de türev ürünlerin muhasebeleştirilme esasları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)' nun Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ (Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı) ve SPK' nın yayınlamış olduğu Seri XI, 19 No'lu "Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesine İlişkin Usul ve Esaslar hakkında Tebliğ" ile düzenlenmiştir. Ancak BDDK' nın türev ürünlere ilişkin olarak yapmış olduğu düzenleme yalnızca bankaları ve özel finans kurumlarını, SPK' nın yapmış olduğu düzenlemeler ise SPK' ya kayıtlı halka arz olunan şirketleri bağlamaktadır. Söz konusu düzenlemelerin kapsamı dışında kalan şirketlerin türev araçları kullanması durumunda bu araçların ne şekilde muhasebeleştirileceklerine dair düzenlemeler bulunmamaktadır (Birgili ve diğerleri, 2005:113).

1.3. TEMEL MUHASEBE KAVRAMLARI

Muhasebe, işletmenin varlıkları ve kaynakları (sermayesi ve borçları)

üzerinde değişme yaratan ve para ile ifade edilen (mali) işlemlere ait bilgileri; kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz etmek ve yorumlamak suretiyle ilgili kişi ve kurumlara raporlar seklinde sunan bir bilgi sistemidir (Sürmeli ve diğer., 2003:9).

Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde standartların yanında muhasebenin temel kavramlarına da uygun hareket edilmesi gerekir. Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili en önemli kavramlar işletmenin sürekliliği kavramı, dönemsellik kavramı, tutarlılık kavramı, tam açıklama kavramı, ihtiyatlılık kavramı ve özün önceliği kavramıdır. Diğer kavramlar: sosyal sorumluluk kavramı, kişilik kavramı, parayla ölçme kavramı ve maliyet esası kavramlarıdır.

2.TÜREV ÜRÜNLERİN TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ

2.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİ’NİN TÜRKİYE’DEKİ DURUMU

Türkiye’de ilk forward işlemler tütün piyasalarında gerçekleştirilmiştir.29 Aralık 1983 kararları ile gündeme gelen ‘forward’ ülkemizde ilk tezgah üstü türevsel üründür. Başlangıçta yalnızca ihracat ve ithalat işlemleri için uygulanabilen forward tekniği 32 Sayılı Karar ve TL’nin yasal konvertibilitesi sonrası daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. T.C. Merkez Bankasının döviz pazarlarına katı müdahale politikası, TL’nin yabancı para karşısında tek yönlü hareketi, vergi ve bilgi yetersizliği gibi nedenler forward döviz işlemlerinin ülkemizde yeterince kullanımına ve ticari gelenek kazanmasına engel olmuştur. Türkiye’de forward genellikle, bankalar tarafından yapılmaktadır. Bankalar müşteriler arasında karşılıklı güvene dayalı yapılmaktadır.

2.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Türkiye'de ilk olarak İMKB bünyesinde başlayan döviz futures işlemleri daha sonra İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasına taşınmıştır. Futures kontratları halen İMKB'de işlem görmemektedir. Buna karşılık bazı bankalarımız ve aracı kurumlarımız söz konusu teknikten fon yönetimi amacıyla yararlanmakta ve sınırlı sayıdaki yatırımcıya uluslar arası borsalarda futures kontrat satın alma olanağı sunmaktadır. Futures risk yönetim aracının bankalarımızdan önce Tahtakale ve Kapalıçarşı tarafından kullanıldığı söylenebilir.

2.3. SWAP SÖZLEŞMELERİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Swap, son yıllarda uluslar arası finans piyasalarında çok büyük gelişmeler kaydetmiş olmasına rağmen, Türkiye'de pek tanınmayan bir finansman yönetimidir. Swap işlemleri, Merkez Bankası, bankalar ve bazı belediyeler tarafından sınırlı olarak kullanılmaktadır. Vadeli piyasaların gelişmemiş olması ve TL'nin konvertible olmaması, Türkiye'de swap işletmelerinin gelişimini engellemektedir. Ne yazık ki ülkemizde herhangi bir yasal düzenleme olmamasına karşın bilgi yetersizliği nedeniyle pek çok şirket risk yönetiminde bu son derece yaratıcı üründen yararlanmamakta ve bankalardan bu yönde bir talep bulunmamaktadır.

2.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ'NİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Türkiye'de ilgili mevzuat uyarınca, Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsasında opsiyon sözleşmeleri işlem görebilir, ancak mevzuat durumunda bu borsada opsiyon sözleşmeleri işlem görmemektedir. Türkiye'de opsiyon piyasalarıyla ilgili yeterli sayıdaki sözleşme alım ve satımının gerçekleşmemesinin; opsiyonun kendine has

özelliklerinden dolayı anlaşılmasının zor olması ve bu konudaki bilgilerin az olması, opsiyon işlemlerinin akademik ve pratik anlamda tanımının olmaması, Türkiye’de yabancı borsalarla ilgili bilgi birikiminin bulunmaması ve uluslar arası piyasalarda faaliyette bulunan aracı kurumların sayısının az olması gibi nedenleri arasında sayılabilir. Alınıp satılan opsiyon kontratlarının çoğunluğu Avrupa tipi olup vadeden önce uygulanma olanağı vermemektedir.

3. TÜREV ÜRÜNLERİN İŞLETMELER AÇISINDAN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

3.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Forward sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesine yönelik iki yaklaşım söz konusudur. Bunlardan biri forward sözleşmelerini bilanço dışında tutmak, diğeri de forward sözleşmeyi bilançoya dahil etmektir (Elitaş ve diğ., 2009:37).

3.1.1. Forward Sözleşmelerini Bilanço Dışında Bırakmak

Bu yaklaşıma göre forward sözleşmeler, sözleşmeye taraf olanları sözleşmede belirtilen vade sonunda belirli bir varlığı belirli bir fiyattan satın alma veya satmakla zorunlu tutan anlaşmalar olduğu kabul edilir. Bu yaklaşıma göre forward sözleşmeler genel ilke olarak bilanço dışında tutulmalıdır ve Nazım Hesap’larda iz bedeliyle muhasebeleştirilmelidir (Parlakkaya, 1999:131).

Örnek: OMY işletmesi İnşaat Proje-Taahhüt işleri ile iştigal etmektedir. Demir fiyatlarının 6 ay içinde artacağını tahmin etmektedir. Fiyatlar arttığında demir fiyatlarını sabit tutup; rakiplerine karşı üstünlük sağlamak için gelecekte alacağı demirin fiyatının şimdiden garantilemeyi amaçlamaktadır. Demir alımlarını yaptığı

fabrika ile anlaşarak 31.07.2010'da 1kg demirin fiyatını 1,50 TL üzerinden garantilemek istemektedir.200 ton üzerinden yapılan sözleşmenin yapıldığı gün (10.01.2010) 1kg demir = 1,20TL' dir. 31.07.2010'da demir teslim alınmış ve demirin kg piyasa fiyatı 1,70 TL'dir.

Forward sözleşmelerinin bilanço dışında tutulmasını benimseyen yaklaşıma göre bu işleme ilişkin muhasebe kaydı şöyle olacaktır:

10.01.2010		
956 FORWARD DAN BORÇLULAR NAZIM HESABI	300.000	
957 FORWARD DAN ALACAKLILAR NAZIM HESABI		300.000
31.07.2010		
150 İLK MADDE VE MALZEME HESABI	300.000	
100 KASA HESABI		300.000
/		

Muhasebe kaydından da anlaşılacağı gibi forward sözleşmesinin konusu olan 200 ton demirin sözleşme tarihindeki sözleşme fiyatı üzerinden nazım hesaplara kayıt yapılmış ve söz konusu sözleşme, bilanço dışında tutulmuştur. Sözleşme konusu olan malın teslim tarihinde, normal mal alış kaydı yapılacaktır. Yapılan bu sözleşme sonucunda OMY işletmesi malın teslim alındığı 31 Temmuz 2010 tarihindeki 1,70 TL olan demir fiyatını önceden sözleşme yaparak 1,50 TL'ye sabitlemiştir. Bu durumda $0,20 \text{ TL} \times 200.000 \text{ KG} = 40.000 \text{ TL}$ kârı olmuştur.

Yani 40.000 TL'lik fiyat artışından korunmuştur. Fakat bu her zaman firmalar için olumlu sonuç doğurmayabilir. Malın teslim tarihinde demir fiyatı sözleşmede belirlenen fiyattan daha düşük de olabilir. Öyle bir durumda da firma zarar edecektir.

Bu şekilde yapılan sözleşmelerden olumlu sonuçlar alabilmek, işletmelerin ileriye dönük görüşleriyle doğru orantılıdır. İşletmeler bu yöntemle ayrıca riskten de korunmuş olacaklardır.

3.1.2. Forward Sözleşmelerini Bilançoya Dahil Etmek

Forward sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesindeki ikinci yaklaşım, bu sözleşmeleri bilançoya dahil etmektir. Bu yaklaşıma göre forward sözleşmeler bir satın alma hakkı (varlık) ve bir bedel ödeme yükümlülüğü (borç) olarak kayıtlara

alınabilmelidir. Sözleşme konusu enstrümanın piyasa değerindeki değişimler de finansal raporlarda dipnot olarak açıklanmalıdır. Dönem içinde meydana gelen fiyat değişimleri dikkate alınmamalıdır. Fakat piyasa fiyatında önemli düşüşler söz konusu olursa ya da düşüşler bekleniyorsa muhtemel zararlar için ihtiyatlılık kavramı gereği karşılık ayrılmalıdır. Vade sonunda ortaya çıkan kesin kâr veya zarara göre karşılığın iptal kaydı yapılabilir (Kaygusuz, 1998:35-36).

3.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Futures sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde alıcı açısından borsa üyelik aidatının ödenmesi, aracı kurum komisyonunun ödenmesi, ön teminatın (başlangıç marjı) ödenmesi, alış veya satış sözleşmesinin satın alınması, günlük hesaplamaların (hesap mutabakatının) gerçekleştirilmesi, sözleşme konusu yükümlülüğün vade sonunda yerine getirilmesi, ön teminatın geri alınması, alış veya satış sözleşmesine ait kaydın iptal edilmesi, futures sözleşmeleriyle ilgili diğer mali olaylara ait kayıtlar gibi işlemler yapılabilmektedir (Elitaş ve diğer., 2009:39).

İşletme, bir aracı kurumla gelecek sözleşmesi düzenler ise aracı kuruma başlangıç marjı olarak sözleşme değerinin belli bir yüzdesini yatırır. (Eğer işletmenin borsada koltuğu var ise, yani borsada üye ise, aracı kurum yerine doğrudan işlem yapar ve marjın ödenmesini takas odasına yapar). Marjın tutarı işlemin kayıtlarına aktif olarak yansır. Futures sözleşmeleri bilanço dışı hesaplar olarak tanımlandığı için alınan ya da satılan futures sözleşmeleri, düzenlendiği gün nazım hesaplara kaydedilmelidir (Kaygusuz, 1998:58).

Örnek:

Tekstil üretimi konusunda faaliyet gösteren Z firması, kumaş fiyatlarının yükseleceğini tahmin etmekte olup, 6 aylık kumaş futures sözleşmesi satın almak istemektedir.

Borsa üyelik aidatını daha önce ödeyerek gerekli muhasebe kayıtlarını yapmış

olan bu firma, M Aracı Kurumuna başvurarak futures işlemi için gerekli olan 500 TL komisyon ve 250 TL başlangıç teminatını peşin olarak ödemiştir.

Aracı kurum, Z firmasından aldığı emir doğrultusunda bir adet 6 ay vadeli kumaş futures sözleşmesini 15.000 TL'den satın almış ve durumu Z firmasına bildirmiştir. Ayrıca satılan mamulün maliyeti 7.500 TL olarak belirlenmiştir.

Kumaş futures sözleşmesinin 6 aylık ortalama fiyat değişimleri şöyle olmuştur:

To Ayı	T1 Ayı	T2 Ayı	T3 Ayı	T4 Ayı	T5 Ayı	T6 Ayı
15.000	17.000	20.000	16.000	13.000	14.000	12.000

126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HESABI	250	
100 KASA HESABI		250
653 KOMİSYON GİDERLERİ HESABI	500	
100 KASA HESABI		500
956 FUTURES İŞL.BORÇLULAR NAZIM HESABI	15.000	
957 FUTURES İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HESABI		15.000
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI	2.000	
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		2.000
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI	3.000	
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		3.000
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI	4.000	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		4.000
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI	3.000	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		3.000
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI	1.000	
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		1.000
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI	2.000	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		2.000

Yukarıdaki kayıtların ilki Z firmasının başlangıç teminatını ödemesi işlemini, ikincisi 500 TL olan komisyonun ödenmesi işlemini göstermektedir. Üçüncü kayıt, 15.000 TL değerindeki sözleşmenin nazım hesaplarda kayda alınmasını ifade etmektedir. Dördüncü kayıt; T₀ ve T₁ ayı arasındaki 2.000 TL'lik artışın (17.000 TL-15.000 TL) kayda alınmasını, beşinci kayıt; T₁ ve T₂ ayı arasındaki 3.000 TL'lik artışın (20.000 TL-17.000 TL) kayda alınmasını, altıncı kayıt; T₂ ve T₃ ayı arasındaki 4.000 TL'lik azalışın (16.000 TL-20.000 TL) kaydını, yedinci kayıt; T₃ ve T₄ ayı arasındaki 3.000 TL'lik azalışın (13.000 TL-16.000 TL) kaydını, sekizinci kayıt; T₄ ve T₅ ayı arasındaki 1.000 TL'lik artışın (14.000 TL-13.000 TL) kaydını, dokuzuncu kayıt ise; T₅ ve T₆ ayı arasındaki 2.000 TL'lik azalışın (12.000 TL-14.000TL) kaydını temsil etmektedir.

Vade sonunda kumaşın teslim alınması ve kâr zararın tespit edilmesine yönelik kayıtlar ise şöyle olacaktır:

380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI	6.000	
659 DİĞER OLAN GİDER VE ZARARLAR HESABI	3.000	
/		
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		9.000
/		
957 FUTURES İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HESABI	15.000	
956 FUTURES İŞL.BORÇLULAR NAZIM HESABI		15.000
/		
150 İLK MADDE VE MALZEME STOKLARI HESABI	15.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI	4.500	
/		
100 KASA HESABI		19.500

Yukarıdaki ilk kayıt 6 ay boyunca Z firmasının kâr-zarar bakımından ne durumda olduğunu göstermektedir. Bu durumda firma 3.000 TL'lik zarar etmiştir. 15.000 TL'den satın alınmış kumaş futures sözleşmesinin değeri vade sonunda 12.000 TL'ye düşmüştür. Zarar aradaki bu farktan kaynaklanmaktadır. İkinci kayıt, nazım hesaplarda kayda alınan sözleşme kaydının iptalini göstermektedir. Çünkü artık sözleşmenin vadesi dolmuştur ve nazım hesaplardaki kaydın kapatılması gerekmektedir. Üçüncü kayıt ise, sözleşmesi yapılan kumaşın teslim alınmasını temsil etmektedir. Ayrıca teslim alınması sırasında bir de KDV (Katma Değer Vergisi) tutarı ödenmiştir. Bu tutar bu örnekte %18 olarak belirlenmiştir.

Yukarıdaki bu kayıtlar satıcının yapması gereken muhasebe kayıtlarını

göstermektedir. Birinci kayıt, 15.000 TL değerindeki sözleşmenin nazım hesaplarda kayda alınması işlemini ifade etmektedir. İkinci kayıt; T₀ ve T₁ ayı arasındaki 2.000 TL'lik artışın (17.000 TL-15.000 TL) kayda alınmasını, üçüncü kayıt; T₁ ve T₂ ayı arasındaki 3.000 TL'lik artışın (20.000 TL-17.000 TL) kayda alınmasını, dördüncü kayıt; T₂ ve T₃ ayı arasındaki 4.000 TL'lik azalışın (16.000 TL-20.000 TL) kayda alınmasını, beşinci kayıt; T₃ ve T₄ ayı arasındaki 3.000 TL'lik azalışın (13.000 TL-16.000 TL) kaydını, altıncı kayıt; T₄ ve T₅ ayı arasındaki 1.000 TL'lik artışın (14.000 TL-13.000 TL) kaydını, yedinci kayıt ise; T₅ ve T₆ ayı arasındaki 2.000 TL'lik azalışın (12.000 TL-14.000TL) kaydını temsil etmektedir.

Vade sonunda kumaşın teslim edilmesi ve kâr zararın tespit edilmesine yönelik kayıtlar şöyle olacaktır:

/			
150 İLK MADDE VE MALZEME STOKLARI HESABI		15.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		4.500	
	100 KASA HESABI		19.500
/			
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		6.000	
100 KASA HESABI		3.000	
	127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI		9.000
/			
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		9.000	
	180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		6.000
	649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR HESABI		3.000
/			
957 FUTURES İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HESABI		15.000	
	956 FUTURES İŞL.BORÇLULAR NAZIM HESABI		15.000
/			
100 KASA HESABI		19.500	
	600 YURTIÇI SATIŞLAR HESABI		15.000
	391 HESAPLANAN KDV HESABI		4.500
/			
620 SATILAN MAMÜLLER MALİYETİ HESABI		7.500	
	152 MAMÜLLER HESABI		7.500
/			

Buradaki ilk kayıt, satıcının alacak ve borçlarının mahsup edilmesini ve kalan alacağın tahsilini ifade etmektedir. İkinci kayıtta, gelecek aylara ait gider ve gelirlerin kapatılması ve farkın kâr ya da zarara alınması işlemi yapılmıştır. Üçüncü kayıtta da sözleşmenin vadesinin sona ermesi sebebiyle nazım hesaplar kapatılmıştır. Dördüncü kayıtta ise, taraflar arasında sözleşmesi yapılan kumaşın teslim edilmesi

ile ilgili işlemler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca KDV de bunun üzerine eklenmiştir (%18 üzerinden). Son kayıta, teslimi gerçekleşmiş olan kumaşın yukarıda belirtilen veri ışığında 620 SATILAN MAMÛLÜN MALİYETİ adlı hesaba aktarımı gösterilmiştir.

Görüldüğü gibi futures sözleşme alıcısının ve satıcısının kayıtları genel olarak benzer niteliklere sahiptir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta artışların ve azalışların her iki taraf için de farklı anlamlar ifade ediyor olmasıdır. Alıcı için fiyatlardaki artış 127 DİGER TICARI ALACAKLAR adlı hesaba kaydedilirken, satıcı için 180 GELECEK AYLARA AIT GIDERLER adlı hesaba kaydedilmektedir.

Yine aynı şekilde fiyatlardaki azalış alıcı için 180 GELECEK AYLARA AIT GIDERLER adlı hesaba kaydedilirken, satıcı için 127 DİGER TICARI ALACAKLAR adlı hesaba kaydedilmektedir. Anlaşıldığı üzere, fiyat artışı alıcının lehine bir durum iken, satıcı için aleyhte bir durumdur. Fiyat azalışı da alıcı için aleyhte bir durum iken, satıcı için lehte bir durum teşkil etmektedir. Çünkü alıcı sözleşmede belirlediği fiyatın vade sonunda daha yüksek bir fiyata ulaşmasını durumunda doğru bir işlem yapmış olur. Eğer sözleşmenin vade sonu fiyatı belirlenen fiyattan düşük ise, alıcı zarar etmiş olacaktır. Satıcı için ise durum tam tersidir. Vade sonundaki fiyatın sözleşmede belirlenen fiyattan düşük olması satıcı için kâr anlamına, yüksek olması durumunda ise aradaki fark satıcı tarafından karşılandığı için zarar anlamına gelmektedir. Bu örnekte bilindiği gibi sözleşmede belirlenen fiyat 15.000 TL'dir. Vade sonundaki fiyat ise 12.000 TL'dir. Bu durumda alıcı 3.000 TL zarar, satıcı ise 3.000 TL kâr elde etmiştir.

3.3. SWAP SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Örnek:

A Firmasının 2 aylık ihracat programı şöyledir:

01.04.2010 tarihinde Lübnan'a 8.000 USD

31.05.2010 tarihinde Almanya'ya 3.000 Euro

Bu firma 01.04.2010 tarihinde 8.000 USD' lik ihracatı gerçekleştirmiş ve bedelini 15.04.2010 tarihinde tahsil etmiştir. İhracatın gerçekleşme ve bedelinin tahsil edilme tarihlerinde 1 USD = 1,56 TL'dir. Almanya'ya yapmayı planladığı ihracatın gerçekleştirilebilmesi hammadde ithalatı yapmak isteyen firma Euro'ya ihtiyaç duymaktadır.

A firması 20.04.2010 tarihinde 600 Euro'luk ihracat avansı vermiş ve 15.05.2010 tarihinde kalan borcunu nakden ödeyerek 1.000 Euro' luk hammaddeyi teslim almıştır (avansın verildiği tarihte bir Euro'nun TL kuru 2,100 TL'dir. Hammaddenin teslim alındığı tarihte 2,125 TL'dir.)

A firması B firması ile 15.04.2010 tarihinde 31.05.2010 vadeli bir swap anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre A firması B firmasına 8.000 USD verecek, B firmasından 5.917 Euro alacak; Euro için %18, USD için %15 faiz oranı üzerinden faiz hesaplanacaktır.

A firması Euro aldığı için Euro olarak hesaplanan faizin TL karşılığını B firmasına, B firması ise almış olduğu USD için hesaplanan USD faizinin TL karşılığını A firmasına her ayın sonunda karşılıklı olarak ödeyeceklerdir.

A firması Almanya'ya 3.000 Euro'luk ihracatı 29.05.2010 tarihinde gerçekleştirmiştir ve ihracat bedeli 31.05.2010 tarihinde tahsil edilmiştir.

Mukaveledeki özel hükme göre vade sonunda anaparalar karşılıklı olarak iade edilecektir.

Aşağıda 01.04.2010 ile 31.05.2010 tarihleri arasında USD ve Euro kurlarının değeri verilmiştir. Ayrıca hesaplamalarda KDV oranı %15 olarak kabul edilmiştir.

30.04.2010 tarihinde 1\$ = 1,5500 TL, 1 Euro = 2,1030 TL'dir.

29.05.2010 tarihinde 1\$ = 1,5700 TL, 1 Euro = 2,1230 TL'dir.

31.05.2010 tarihinde 1\$ = 1,5700 TL, 1 Euro = 2,1230 TL'dir.

	01.04.2010		
120 ALICILAR HESABI		12.480	
	600 YURTIÇI SATIŞLAR HESABI		12.480
	15.04.2010		
100 KASA HESABI		12.480	
	120 ALICILAR HESABI		12.480
	15.04.2010		
966 SWAP İŞL.BORÇLULAR HESABI		12.480	
	967 SWAP İŞL.ALACAKLILAR HESABI		12.480
	15.04.2010		
100 KASA HESABI		12.480	
100.03 Euro Kasası (5.917 Euro)			
	100 KASA HESABI		12.480
	100.04 USD Kasası (8.000 USD)		
	20.04.2010		
159 VERİLEN ŞİPARİŞ AVANSLARI HESABI		1.260	
	100 KASA HESABI		1.260
	15.05.2010		
150 İLK MADDE VE MALZEME HESABI		2.125	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		318,75	
	159 VERİLEN ŞİPARİŞ AVANSLARI HESABI		1.260
	100 KASA HESABI		1.184
	/		
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HESABI		252,36	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		37,86	
	100 KASA HESABI		290,22
<i>Swap sözleşmesi gereğince</i>			
<i>Euro'nun Nisan dönemi faiz</i>			
<i>giderinin giderinin ödenmesi</i>			
<i>5.197 x (0.18/12)=120 Euro</i>			
<i>120 Euro x 2.103 TL=252,36</i>			
<i>TL</i>			
	30.04.2010		
100 KASA HESABI		178,25	
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI		155
	391 HESAPLANAN KDV HESABI		23,25
	100 KASA HESABI		
<i>Swap sözleşmesi gereğince</i>			
<i>USD'nin Nisan dönemi faiz</i>			
<i>giderinin giderinin ödenmesi</i>			
<i>8.000 x (0.15/12)=100 USD</i>			
<i>100 USD x 1.55 TL=155 TL</i>			
	/		

	29.05.2010			
120 ALICILAR HESABI		6.369		
	601 YURTIÇI SATIŞLAR HESABI		6.369	
B firmasına yap. 3.000 Euro tutarındaki ihracatın kaydı 3.000 Euro x 2.123TL=6.369TL				
	31.05.2010			
100 KASA HESABI		6.369		
	120 ALICILAR HESABI		6.369	
B firmasına yap. 3.000 Euro tutarındaki ihracatın tahsili 3.000 Euro x 2.123TL=6.369TL				
	31.05.2010			
100 KASA HESABI		8.800		
100.04 USD Kasası(8.000 USD)				
	100 KASA HESABI		8.800	
	100.03 Euro Kasası(5.197 Euro)			
<i>Swap sözleşmesi gereği anap</i> 31.05.2010				
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HESABI		254,76		
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		38,22		
	100 KASA HESABI		292,98	
Swap sözleşmesi gereği ödenen Euro 'nun Mayıs dönemi faiz gid. ödenmesi 5.197 x (0.18/12)=120 Euro 120 Euro x 2.123 TL=254,76 TL				
	/			
100 KASA HESABI		180,55		
	642 FAİZ GELİRLERİ HESABI		157	
	391 HESAPLANAN KADV HESABI		23,55	
Swap sözleşmesi gereğince USD'nin Mayıs dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi 8.000 x (0.15/12)=100 USD 100 USD x 1.57 TL=157 TL				
	31.05.2010			
967 SWAP İŞL.ALACAKLILAR HESABI		12.480		
	966 SWAP İŞL.BORÇLULAR HESABI		12.480	
<i>Swap işleminin sona ermesi</i> /				

Yukarıdaki ilk muhasebe kaydı, 8.000 USD' lik ihracat bedelinin kaydı ile ilgilidir. O tarihteki USD kuru 1,56 TL olduğu için ilgili hesaplara (8.000 USD x1,56 TL) 12.480 TL işlenmiştir. İkinci kayıt ise, yapılmış olan 8.000 USD' lik ihracatın tahsili kaydını içermektedir. Bu tarihte de kur aynı olduğu için kasaya bu tahsilde 12.480 TL giriş olmuştur.

Üçüncü kayıta yapılmış olan swap sözleşmesinin nazım hesaplara alınması gösterilmiştir. Dördüncü kayıta ise, A ile B firmaları arasında yapılan swap sözleşmesi gereği anaparaların değişimi söz konusudur. A firması 8.000 USD karşılığında B firmasından 5.197 Euro almıştır. Bu tutar 15.04.2010 tarihindeki kur üzerinden hesaplanmıştır.

Beşinci kayıt, A firmasının vermiş olduğu ihracat avansını temsil etmektedir. 20.04.2010 tarihinde Euro kuru 2,100 TL olduğu için ödenecek tutar (600 Euro x2,100 TL) 1.260 TL'dir. Altıncı kayıta, ithal edilen ilk madde malzemenin teslim alınması ve avans mahsubununun yapılarak kalan tutarın kasadan ödenmesi işlemi yapılmıştır. Malın teslim alındığı tarihte Euro kuru 2,125 TL'dir. Bu veri ışığında malın hesaplanan tutarı (1.000 Euro x 2,125 TL) 2.125 TL'dir. Ayrıca bu tutar üzerine %15 oranında KDV eklenmiştir (2.125 x %15 =318,75 TL). Bir önceki kayıta verilmiş olan sipariş avansı 2.125 TL olduğundan kasadan ödenecek tutar (2.125 TL- 1.260 TL) 1.183,75 TL'dir.

Yedinci kayıta, swap sözleşmesi gereği Euro'nun Nisan dönemi faiz giderinin ödenmesi, sekizinci kayıta ise; yine sözleşme gereği USD' nin Nisan dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi işlemleri yapılmıştır. Bu işlemlere yönelik hesaplamalar ilgili kayıtların açıklama kısmında mevcuttur.

Dokuzuncu kayıt, A firmasının Almanya'ya yapmış olduğu 3.000 Euro'luk ihracatın kaydını, onuncu kayıt ise; bu ihracatın 31.05.2010 tarihinde yapılmış olan tahsilini göstermektedir. Gerekli hesaplamalar kayıtlarda belirtilmiştir. On birinci kayıt, swap sözleşmesi gereği zamanı geldiği için anaparaların iadesi işlemi ifade etmektedir. On ikinci kayıt, swap sözleşmesi gereği Euro'nun Mayıs dönemi faiz giderinin ödenmesini, on üçüncü kayıt ise; sözleşme gereği USD' nin Mayıs dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesini göstermektedir. Son kayıt da swap sözleşmesinin sona

ermesi nedeniyle tutarın nazım hesaplardan çıkarılması ile ilgilidir.

3.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Bir Türk firması olan C firması bir Amerikan firmasından 1.000 USD' lik ithalat yapmış ve ithalat bedelinin 6 ay sonra ödenmesi kararlaştırılmıştır. C firması 6 ay sonra USD' nin yükseleceğini tahmin etmektedir. Bu nedenle kur riskini ortadan kaldırmak amacıyla, cari kur üzerinden 6 ay vadeli bir opsiyon sözleşmesi satın almıştır. Ödenen aracı kurum komisyonu 1.000 TL + KDV, opsiyon primi 750 TL + KDV'dir. Takas odasına yatırılmak üzere aracı kuruma ödenen başlangıç teminatı 2.000 TL'dir. Komisyon, prim ve başlangıç teminatı peşin olarak ödenmiştir. KDV oranı %15 kabul edilmiştir.

Bir USD' ye ait cari mukavele ve ortalama kurların aylık dönemlerdeki durumları aşağıdaki gibidir:

Cari kur : 1,5700 TL

Kullanım kuru : 1,5700 TL

T1 dönemindeki kur : 1,6000 TL

T2 dönemindeki kur : 1,6500 TL

T3 dönemindeki kur : 1,6200 TL

T4 dönemindeki kur : 1,5800 TL

T5 dönemindeki kur : 2,6400 TL

T6 dönemindeki kur : 1,6300 TL

/			
<u>653 KOMİSYON GİDERLERİ HESABI</u>		1.000	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		150	
100 KASA HESABI			1.150
Aracı kurum komisyonunun ödenmesi /			
<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI</u>		750	
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		112,50	
100 KASA HESABI			862,50
Opsiyon priminin ödenmesi /			
<u>126 VERİLEN DEPOSİTO VE TEMİNATLAR HESABI</u>		2.000	
100 KASA HESABI			2.000
Başlangıç teminatının ödenmesi /			
<u>970 OPSİYON İŞL.BORÇLULAR NAZIM HESABI</u>		1.570	
971 OPSİYON İŞL.ALACAKLILAR NAZIM HESAB			1.570
Opsiyon alış sözleşmesinin kaydı /			
<u>127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI</u>		30	
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI			30
<i>T1 döneminde oluşan olumlu farkın kaydı</i>			
<i>1.000USD x 1.60TL=1.600TL</i>			
<i>1.600TL-1.570TL=30TL</i>			
/			
<u>127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI</u>		50	
380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI			50
<i>T2 döneminde oluşan olumlu farkın kaydı</i>			
<i>1.000USD x 1.65TL=1.650TL</i>			
<i>1.650TL-1.600TL=50TL</i>			
/			
<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI</u>		30	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI			30
<i>T3 dönemine ait olumsuz farkın kaydı</i>			
<i>1.000USD x 1.62TL=1.620TL</i>			
<i>1.620TL-1.650TL=(30TL)</i>			
/			
<u>180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI</u>		40	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI			40
<i>T4 dönemine ait olumsuz farkın kaydı</i>			
<i>1.000USD x 1.68TL=1.680TL</i>			
<i>1.680TL-1.620TL=(40TL)</i>			
/			

/			
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI		60	
	380 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER HESABI		60
T5 dönemine ait olumlu farkın kaydı 1.000USD x 1.64TL=1.640TL 1.640TL-1.680TL=60TL			
/			
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		10	
	329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		10
T6 dönemine ait olumsuz farkın kaydı 1.000USD x 1.63TL=1.630TL 1.630TL-1.640TL=(10TL)			
/			
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HESABI		80	
100 KASA HESABI		60	
	127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI		140
Fiyat farkından kaynaklanan alacak ve borç hesaplarının mahsubu ve kalan alacağın tahsili			
/			
100 KASA HESABI		2.000	
	126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HESA		2.000
Başlangıç teminatının geri alınması			
/			
971 OPSİYON İŞL.ALACAKLILAR NAZİM HESABI		1.570	
	970 OPSİYON İŞL.BORÇLULAR NAZİM HESABI		1.570
Opsiyon alış sözleşmesinin sona ermesi ve nazım hesapların kapatılması			
/			

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TÜREV ÜRÜNLER VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

1. BANKA VE BANKACILIK SİSTEMİ

Banka, türü, kuruluşu, faaliyete geçmesi, faaliyeti, mali bünyesi, teşkilatı ve denetimi Bankalar Kanununda veya istisnaen özel bir kanunda kısmen de Merkez Bankası kanununda kamu hukuku kuralları ile düzenlenmiş bulunan işletmenin kanuni adıdır (Tekinalp, 1988:89).

Banka işletmeleri halkın belli zaman içinde harcamadığı paraları kabul ederek, bunları nema getirir şekilde ikraz eden, ödemelere aracılık, para nakli, senet tahsili ve emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören işletmelerdir (Öçal ve Çolak, 2001,11).

Bankacılık kavramı; teknolojik gelişmeye, özellikle elektronik ve bilgisayar sanayinde gerçekleşen birçok işlemin etkisini ve özelliğini değiştiren gelişmeye bağlı olarak; mali kesimde meydana gelen yapısal değişikliğin ve mali kuruluşlarının bu teknolojiden yararlanması ile müşterilerine sundukları hizmetlerin çeşitlenmeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır (Şahin, 2006:25).

1.1. BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

İlk bankacılık Sümer ve Babil'e kadar uzanmaktadır. Sümerler' de maket olarak bilinen ilk banka M.Ö. 3500 yılında kurulmuştur. Maketin rahipleri, harman zamanı ödenmek üzere tohum vb. gibi hammadde ve teçhizat alımı için çiftçilere ilk dönemlerde fiziki daha sonraları parasal kredi açtıkları, yapılan kazılar sonucu

saptanmıştır. Eski belgelerde, hesaplar arasında aktarma, teslim emirleri, mal belgelerine rastlanmıştır. Maketler aslen, ödünç ve mevduat işlemleri yapmış ve kayıtlarını düzenli olarak tutmuşlardır. Hammurabi kanunlarında, maketlerin nasıl ödünç işlemi yapacakları, borcun vadesi geldiğinde nasıl alınacağı, borçlunun borcunu ödememesi durumunda mallarının ne yolla alınacağı yazılmıştır. Ayrıca faiz alınmasına, felaket dönemleri hariç, izin verilmiştir. Faiz oranı, tahıl ya da hurma ihracatında ana sermayenin üçte biri, nakit para ihracatında beşte biri olarak saptanmıştır. Günümüze benzer, taşınır mallarda rehine, taşınmazlarda ipoteğe yer verilmiştir. Bu dönemde para yerine geçen, çek ya da ihbar mektuplarına benzeyen belgeler bulunmuştur (Parasız, 2000:107).

1.1.1. Bankacılık İşlemleri

Bankacılık işlemleri kendi arasında 3 gruba ayrılır (Kocaman, 2004:20-21):

1.1.1.1. Bilançolanışlarına Göre Bankacılık İşlemleri

Aktif ve pasif işlemler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İşlem bilançonun varlıklar tarafında yer alıyorsa aktif, yükümlülükler tarafında yer alıyorsa pasif işlem olarak tanımlanmaktadır. Buna göre krediler, alacaklı cari hesapları, iştirakler, faiz alacakları aktif, mevduat, borçlu cari hesapları, merkez bankaların banknot ihraçları pasif bankacılık işlemleridir.

1.1.1.2. Konularına Göre Bankacılık İşlemleri

Mevduat, kredi, ödeme, sermaye piyasası, borsa, altın alım satımı, hizmet işlemleri olmak üzere yediye ayrılmaktadır.

1.1.1.3. Niteliklerine Göre Bankacılık İşlemleri

Niteliklerine göre bankacılık işlemleri sadece bankalarca yapılabilecek işlemler ve bankalarca da yapılabilecek işlemler diye kendi arasında gruplandırılmıştır;

Sadece Bankalarca Yapılabilecek İşlemler;

- Mevduat kabulü,

Menkul kıymetler dışında kalan kıymetli evrak ile mali değerleri temsil eden veya ihraç edenin mali yükümlülüklerini içeren her türlü evrakın halka arzı,

- Menkul kıymetler yatırım fonu kurulması ve işletilmesi,
- Kredi verilmesi,
- Kambiyo işlemleri,
- Vesikalı akreditif,
- Çek muhataplığı.

Bankalarca da Yapılabilecek İşlemler:

- Sermaye piyasası işlemleri,
- Basılı ve külçe altın alım satımı,
- Havale,
- Kambiyo senedi iştirası ve iskontosu,
- Saklama ve kiralama işlemleri,
- Danışmanlık.

1.1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Özellikleri

Bankacılık her ülkede aynı sistem içerisinde gelişmemiştir. Türkiye’de banka sisteminin de kendine özgü bazı özellikleri vardır. Söz konusu özellikler (Canbaş ve Doğukanlı, 1997: 186-187) ;

- Türk bankacılık sistemi finansal kesimin en önemli özelliğidir.
- Türk bankacılık sektöründe özel yasalarla kurulmuş bankaların önemli bir yeri vardır.
- Türk banka sistemi homojen bir yapıya sahip değildir.
- Türk banka sistemi şube bankacılığı tipinden çıkma eğilimindedir.
- Türk banka sisteminin istihdama katkısı azalmaktadır.
- Türk bankacılık sisteminde holding bankacılığı yaygındır.

1.2. 2009 YILINDA TÜRKİYE' DE BANKACILIK BANKA VE ŞUBE SAYISI

Türkiye' de faaliyet gösteren banka sayısı 49' dur. Bunlardan 4 tanesi katılım bankalarıdır. Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı 2008 sonuna göre değişmemiş ve 45 olmuştur.

Bankaların 32 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi ise kalkınma ve yatırım bankasıdır. Mevduat bankalarından 3' ü kamusal sermayeli, 11 'i ise özel sermayeli bankadır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesinde 1 banka bulunmaktadır. Yurtdışı yerleşiklerin yüzde 51 ve daha fazla oranda paya sahip oldukları yabancı sermayeli mevduat bankalarının sayısı 17 olmuştur. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3' ü kamu sermayeli, 6' sı özel sermayeli ve 4' ü yabancı sermayeli bankadır (TBB, 2010:31).

Tablo.2. Banka ve Şube Sayıları

	2002		2008		2009	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Mevduat bankaları	40	6.087	32	8.741	32	8.991
Kamu bankaları	3	2.019	3	2.416	3	2.530
Özel bankalar	20	3.659	11	4.290	11	4.390
Fondaki bankalar	2	203	1	1	1	1
Yabancı bankalar	15	206	17	2.034	17	2.062
Kalkınma ve yatırım	14	19	13	49	13	44
Kamu bankaları	3	4	3	23	3	22
Özel bankalar	8	12	6	12	6	15
Yabancı bankalar	3	3	4	14	4	7
Toplam	54	6.106	45	8.790	45	9.027

1.3. BANKACILIKTA TÜREV ÜRÜNLERİN KULLANIM NEDENLERİ

Bankacılıkta türev ürünler hem riskten korunma hem de spekülasyon amacıyla kullanılabilirdiği gibi bunların dışında bankaların türev ürünleri kullanma nedenlerini ve türev ürünlerin bankalara sağladığı başlıca faydaları şu şekilde özetlememiz mümkündür (Çonkar ve Ata, 2002:4):

-Bankalar bu ürünleri kendi fonlama işlemleri için kullanabilecekleri gibi fonların maliyetini düşürmek ve yeni pazarlarla bağlantı kurmak için kullanabilirler.

-Bu ürünleri müşterilerine bir müşteri hizmeti olarak sunarlar. Böylece bankalar, müşterilerinin gereksinimlerini daha etkin olarak tatmin edebilecek ürün pozisyonuna sahip olurlar.

-Ayrıca bu hizmetleri tamamlayabilmek için yeni pazarlar da yaratabilirler. Bu da bankalar için bir gelir kaynağı olmakta ve ürünlerin likiditesini artırarak finansal hizmetlerin seçimi açısından müşterilerine daha geniş bir tercih olanağı sağlamaktadır.

-Son olarak vade dönüşümünü içeren bu ürünler bankalar açısından maliyetin

karışımı ve fonların elde edilebilirliğini geliştirirler.

2.BANKALAR AÇISINDAN TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Türev ürünlerin bankalar açısından muhasebeleştirilmesi forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmeleri olarak örneklerle ele alınacaktır.

2. 1. TEK DÜZEN HESAP PLANIN’ DA TÜREV ÜRÜNLERİN GÖSTERİLMESİ

Türev ürünler muhasebeleştirilirken kullanılacak hesap planı bankacılık işlemleri açısından Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Tekdüzen Muhasebe Sistemi’ne uygun olarak geliştirilmiştir. Tekdüzen Hesap Planı’nda öngörülen ilâve ve değişiklikler Ek 1’ de gösterilmiştir.

2.2. FORWARD SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Forward işlemler tezgahüstü piyasalarda Türkiye’ de kurulu bankalar ve aracı kuruluşlar ile müşteri arasında veya yurtdışında kurlu bankalar ve aracı kuruluşlar arasında yapılmaktadır. Ülkemizde finans piyasalarında en çok kullanılan forward sözleşmeleri, döviz forward sözleşmeleridir. Döviz forward sözleşmeleri ihracatçı ve ithalatçılara, gelecekteki bir tarihte yapacakları teslimat, tahsilat, ödeme, fiyat değişikliklerinden kaynaklanan risklerden korunma olanağı sağlar. Bankalar açısından ise baslıca kullanım amacı açık pozisyon riskine karşı korunmaktadır. Döviz forward sözleşmeleri döviz-döviz veya döviz-TL olarak yapılabilmektedir (Karaca, 2007 :130).

2.2.1. Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Örnek²: Döviz/ TL forward işlemi- 1.000 USD alım 1.48800 TL satım taahhüdü

- İşlem Tarihi: 28.09.2009
- Vade Tarihi: 15.12.2009
- Ana Para: 1.000 USD
- Kur: 1,48800 TL

	28.09.2009		
965-000 VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ		1.000 USD	
		967-000 VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ	1.000 USD
	28.09.2009		
964-001 VADELİ DÖVİZ SATIM İŞLEMLERİ		1.488 TL	
		966-001 VADELİ DÖVİZ SATIM İŞLEMLERİ	1.488 TL
	/		

Alım ve satım taahhüdü nazım hesaplarda izlenir.

Piyasa değeri > Sözleşme kuru → gelir reeskontu

Piyasa değeri < Sözleşme kuru → gider reeskontu

29.09.2009 tarihinde sözleşmenin piyasa değerinin hesaplanmasına esas teşkil eden kur = 1,49310

$$1.000 \text{ USD} * (1,49310 - 1,48800) = 5.100 \text{ TL}$$

² Bu örnek TBB Vergi Komitesi Ocak 2007 Sunumundan alınmış olup; gerekli güncellemeler yapılmıştır.

Değerleme Reeskont Kaydı:

	29.09.2009		
224-001 VADELİ İŞLEMLER		5.100 TL	
	753-0001 VADELİ DÖVİZ ALIM KARLARI		5.100 TL
	/		

29.09.2009 tarihi itibari ile yapılan forward reeskontu iptal edilir. 30.09.2009 tarihinde sözleşmenin piyasa değerine göre tekrar değerlendirilir. Sözleşmenin vadesine kadar değerlendirme günü itibari ile piyasa değerine göre değerlendirilerek hesaplanan reeskont tutarı ilgili reeskont hesaplarına kaydedilir.

İşlem gerçekleşir ve 1.488 TL karşılığında 1.000 USD alınır.

1.000 USD alış kaydı:

	15.12.2009		
301-000 DTH		1.000 USD	
	295 DÖVİZ VAZİYETİ		1.000 USD
	15.12.2009		
294 DÖVİZ ALIM-SATIM HESABI		1.488 TL	
	300/304/010 MEVDUAT /KASA		1.488 TL
	/		

Nazım hesap kayıtlarının kapatılması;

	15.12.2009		
967-000 VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ		1.000 USD	
	965-000 VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ		1.000 USD
	15.12.2009		
966-001 VADELİ DÖVİZ SATIM İŞLEMLERİ		1.488 TL	
	964-001 VADELİ DÖVİZ SATIM İŞLEMLERİ		1.488 TL
	/		

Vade tarihinde banka kuru = 1,470 USD/TL

Gün sonu değerlendirme işlemi sonucu;

1.000 USD * (1,470 – 1,488) = 18.000 TL zarar doğar

	15.12.2009		
873-000 VADELİ DÖVİZ ALIM ZARARLARI		18.000 TL	
	294 DÖVİZ ALIM-SATIM HESABI		18.000 TL
	/		

2.3. FUTURES SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Futures sözleşmeler, sözleşmenin yapıldığı tarihte nazım hesaplara alınarak sözleşme kapatılana veya sözleşme vadesi sona erene kadar nazım hesaplarda izlenirler. Zira sözleşme konusu tutar sözleşmeye taraf olanların varlık veya kaynaklarında herhangi bir değişmeye yol açmamaktadır. Futures sözleşmelerde, sözleşmeye taraf olunduğu anda borsaya önceden bedeli saptanmış bir işlem bedelinin ödenmesi söz konusudur. Söz konusu ödeme sözleşmeyi alan taraf için gider, satan taraf için gelir niteliğini taşıyacağından, bu tutar sözleşmenin yapıldığı dönemin sonuç hesaplarına aktarılacaktır. Benzer şekilde futures sözleşmeye taraf olanlar borsa nezdinde hesap açtırmak amacıyla ödedikleri başlangıç teminatını uygun bir aktif hesapta izleyecektir. Sözleşme süresi boyunca günlük değerlemeler sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıpların dönemin sonuç hesaplarına alınıp alınmayacağını sözleşmeye taraf olunma amacı belirleyecektir. Günlük mutabakat sonucunda ortaya çıkan kar veya zarar rakamının; işlem hedge amaçlı yapılıyorsa, hedge konusu olan finansal kararın sonuçlarını düzeltmede kullanılacak biçimde muhasebeleştirilmesi gerekecektir (Birgili ve diğerleri, 2005:113-114).

2.3.1. Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Örnek³

- Alış/işlem tarihi: 16.11.2009
- Sözleşme Vadesi: 20.11.2009
- Kur: 1,50 USD/TL
- USD değerinde alım sözleşmesi (1 sözleşme büyüklüğü)

³ Bu örnek TBB Vergi Komitesi Ocak 2007 Sunumundan alınmış olup; gerekli güncellemeler yapılmıştır.

- Başlangıç Teminatı: 150 TL
- Sürdürme teminatı: 112,5 TL (150*0,75)
- Anapara değişimi yok (VOB Prensibi)
- Uzlaşma fiyatları aşağıdaki gibi gerçekleşir ise:

16.11.2009	17.11.2009	18.11.2009	19.11.2009	20.11.2009
1,52	1,46	1,55	1,53	1,60

Sözleşmelerin Değerlemesi ve Tasfiyesi

- Sözleşmenin vadede (20.11.2009) kapanması durumunda: K/Z

Teminat durumu

16.11.2009 değerlendirme karı	20	150+20 = 170
17.11.2009 değerlendirme zararı	(60)	170-60= 110 (+40 Margin Call=150)
18.11.2009 değerlendirme karı	90	150+90=240-90 çekiliş=150
19.11.2009 değerlendirme zararı	(20)	150-20=130
20.11.2009 değerlendirme karı	70	130+70=200
Sözleşme net karı (TL)	100	100 (20+90+70)-(60+20)

Müşterinin vadeden önce kısa pozisyon ile sözleşmeyi kapatması durumunda :⁴

16.11.2009 değerleme karı	20 (1,50-1,52)
17.11.2009 değerleme zararı	(60) (1,52-1,46)
18.11.2009 kapanış karı (1,525-1,46)*1.000	65 (1,46-1,525)
Sözleşme net karı (TL)	25 (20+65)-60

Başlangıç teminatı yatırma

16.11.2009			
300 MÜŞTERİ		150 TL	
	390-0501 VOB ALINAN TEMİNATLAR		150 TL
16.11.2009			
278-0501 VOB VERİLEN TEMİNATLAR		150 TL	
	394-012 EFT HAVALELERİ		150 TL
	/		

Sözleşme girişi (Müşterinin bir adet döviz alım sözleşmesi alımı)

16.11.2009			
934-200 FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ		1 TL	
	936-200 FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ		1 TL

M2M karı (gün sonu uzlaşma fiyatlarına göre 1,50-1,52)

16.11.2009			
278-0501 VOB VERİLEN TEMİNATLAR		20 TL	
	390-0501 VOB ALINAN TEMİNATLAR		20 TL
	/		

⁴ Not:Müşteri sözleşmeyi 18.11'de 1,525 fiyatla ters pozisyon alarak kapatmıştır (satmıştır)

Teminat Nemalanması

	17.11.2009		
278-0501 VOB VERİLEN TEMİNATLAR		0,3 TL	
	390-0501 VOB ALINAN TEMİNATLAR		0,3 TL
Varsayılan nema tutarıdır.	/		

Nema Stopajı

Müşteriye ait nema stopaj tutarları müşteri mevduat hesabından tahsil edilmektedir.

	17.11.2009		
300 MEVDUAT		0,045 TL	
	380-0021 MSİ GELİR VERGİSİ STOPAJI		0,045 TL
	/		

Teminat Çekme

	17.11.2009		
390-0501 VOB ALINAN TEMİNATLAR		20 TL	
	300 MEVDUAT		20 TL
	17.11.2009		
394-012 EFT HAVALELERİ		20 TL	
	278-0501 VOB VERİLEN TEMİNATLAR		20 TL
	/		

- 17.11.2009 seans kapanışında sözleşmenin değerlendirilmesi;
- Seans kapanışında sözleşme zararı: 60 TL
- 1.000 USD* (1,46–1,52) değerlendirme kaydı

	17.11.2009		
390-0501 VOB ALINAN TEMİNATLAR		60 TL	
	278-0501 VOB VERİLEN TEMİNATLAR		60 TL
	/		

Not: Takas banktaki teminat, sürdürme düzeyi olan 112,5 TL'nin (150x0,75)altına indiği için tekrar başlangıç teminatı düzeyine çıkarmak gerekli

Margin Call Uygulaması

18.11.2009		
300 MEVDUAT		59,75 TL
390-0501 VOB ALINAN TEMİNATLAR		59,75 TL
18.11.2009		
278-0501 VOB VERİLEN TEMİNATLAR		59,75 TL
394-012 EFT HAVALELERİ		59,75 TL
/		

18.11.2009 tarihinde müşterinin 1,525' den ters pozisyon alması (döviz alım sözleşmesi satımı) ve sözleşmenin kapatılması:⁵

16.11.2009 değerlendirme karı	20
17.11.2009 değerlendirme zararı	(60)
18.11.2009 kapanış karı	65
Sözleşme net karı	25
Stopaj (%10)	2,5

Sözleşmenin kapatılması durumunda

18.11.2009		
390-0501 VOB ALINAN TEMİNATLAR	215 TL	
300 MEVDUAT		215 TL
18.11.2009		
394-012 EFT HAVALELERİ	215 TL	
278-0501 VOB VERİLEN TEMİNATLAR		215 TL
18.11.2009		
300 MEVDUAT	2,50 TL	
380-0025 TÜREV İŞLEMLER STOPAJI		2,50 TL
/		

⁵ Anlatım kolaylığı açısından örnekte yalnızca 1 günlük nema muhasebesine yer verilmiş olup, nema stopajı ayrıca yapıldığı/oranı farklı olduğu için, türev karına ve matrahına dahil edilmemiştir.

Sözleşmenin nazım hesaplardan çıkış kaydı yapılır.

18.11.2009		
936-200 FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ	1 TL	
934-200 FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ		1 TL
/		

Sözleşme tarihinde aşağıda belirtilen nazım hesaplara giriş kayıtları yapılır.

18.11.2009		
965-200 FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ	1.000 USD	
967-200 FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ		1.000 USD
/		

Kur 1,50 USD/TL olarak varsayılmıştır.

16.11.2009		
964-201 FUTURES PARA SATIM İŞLEMLERİ	1.500 TL	
966-201 FUTURES PARA SATIM İŞLEMLERİ		1.500 TL
/		

Sözleşme adedi takibi

16.11.2009		
996-011 DÖVİZ SÖZLEŞMELERİ UZUN POZİSYON	1 TL	
998-011 DÖVİZ SÖZLEŞMELERİ UZUN POZİSYON		1 TL
/		

Teminat yatırma (Banka tarafından nakit teminat yatırılması)

16.11.2009		
278-0500 VERİLEN TEMİNATLAR	150 TL	
394-012 EFT HAVALELERİ		150 TL
/		

Kontratın (Sözleşmenin) Değerlemesi (M2M)

16.11.2009		
278-0500 VERİLEN TEMİNATLAR	20 TL	
752-020 FUTURES ALIM SATIM İŞL		20 TL
/		

Kontratın alış fiyatı ile piyasanın kapanışında oluşan "Uzlaşma Fiyatı" arasındaki lehte oluşan fark (1,50-1,52)

Teminatların nemalanması

	17.11.2009		
278-0500 VERİLEN TEMİNATLAR		0,3 TL	
	598-09 DİĞER FAİZ GELİRLERİ		0,3 TL
	/		

Nemaya Stopaj Yok, %5 Oranında Bsmv

	17.11.2009		
830-00 BSMV		0,015 TL	
	380-005 BSMV		0,015 TL
	/		

Teminat çekme (Oluşan günlük değerleme farkının çekilmesi)

	17.11.2009		
394-012 EFT HAVALELERİ		20 TL	
	278-005 VERİLEN TEMİNATLAR		20 TL
	/		

17.11.2009 seans kapanışında sözleşmenin değerlendirilmesi

Değerleme (1,52 - 1,46 = 60 TL)

17.11.2009'da yapılan kaydın aynı gün iptali ve zarar kaydı

	17.11.2009		
752-020 FUTURES PARA ALIM SATIM İŞLEM.		20 TL	
	278-0500 VERİLEN TEMİNATLAR		20 TL
	17.11.2009		
872-020 FUTURES PARA ALIM SATIM İŞLEM		40 TL	
	278-005 VERİLEN TEMİNATLAR		40 TL
	/		

Teminat Tamamlama (Margin Call)

	18.11.2009		
278-0500 VERİLEN TEMİNATLAR		59,7 TL	
	394-012 EFT HAVALELERİ		59,7 TL
	/		

Başlangıç teminatı, yapılan gün sonu değerlendirilmesi sonucunda sürdürme teminatının altına düştüğünden, Takasbank tarafından teminatın başlangıç düzeyine yükseltilmesi istenir (Başlangıç teminatı 150 TL olup, sürdürme teminat düzeyi

bunun %75' i olan 112,5 TL'dir.). Örneğimizde teminat $150+0,3+20-20-60= 90.3$ TL ye düştüğünden Takasbank, 59,7 TL Margin Call (teminat tamamlama) talebinde bulunmaktadır.

18.11.2009 tarihinde sözleşmenin kapatılması

Banka 18.11 tarihinde 1.525 fiyatla piyasada ters yönde işlem yaparak (aynı kontratı satarak) sözleşmeyi kapatmıştır.

16.11.2009 değerlendirme karı	20
17.11.2009 değerlendirme zararı	(60)
18.11.2009 kapanış karı	65 (1,46-1,525)
Sözleşme net karı	25
BSMV %5	1,25

17.11.2009 tarihinde yapılan 40 TL zarar kaydının iptali ve nihai kar ve BSMV kaydı:

18.11.2009			
278-0500 VERİLEN TEMİNATLAR		65 TL	
872-020 FUTURES PARA ALIM SATIM İŞLEM		40 TL	
752-020 FUTURES PARA ALIM SATIM İŞLEM		25 TL	
18.11.2009			
830-00 BSMV		1,25 TL	
380-005 BSMV			1,25 TL
/			
Teminatın Takas bank'taki hesaptan çekilmesi			
18.11.2009			
394-012 EFT HAVALELERİ		215 TL	
278-0500 VERİLEN TEMİNATLAR			215 TL
/			

Sözleşmenin nazım hesap çıkış kayıtları

	18.11.2009		
998-011 DÖVİZ SÖZL. UZUN POZİSYON		1 TL	
	996-011 DÖVİZ SÖZL. UZUN POZİSYON		1 TL
	18.11.2009		
967-200 FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ		1.000 USD	
	965-200 FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ		1.000 USD
	18.11.2009		
966-201 FUTURES PARA SATIM İŞLEMLERİ		1.500 TL	
	964-201 FUTURES PARA SATIM İŞLEMLERİ		1.500 TL
	/		

2.4. SWAP SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Swap piyasaların en önemli aktörleri bankalardır. 1990' larla birlikte bankalar swap piyasalarda rollerini arttırmışlardır. Swap piyasalara bankaların girmesi için üç temel neden bulunmaktadır. Bunlar ana başlıklar itibariyle şu şekilde sayılabilir (Büyükbalkan, 2003:8):

(a) Swap Piyasalarda Bankaların Üstlendikleri Rol

- Bankalar swap işlemlerinin nihai kullanıcılarıdır.
- Bankalar aracılırlar (broker).
- Bankalar dealerdir.

(b) Bankalar Swap Piyasalarda Yer Alır, Çünkü;

- Yasal sınırlamalardan kaynaklanan maliyeti düşürmek için
- Faiz ve Fon çeşitliliğinde tercih farklılığından kaynaklanan fırsatlarla kar elde etmek için.
- Risk yönetim aracı olarak swap işlemlerini tercih ettiği için.

(c) Swap ve Diğer Türev Ürün Risklerini Nötrlemek

2.4.1. Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Vadeye kadar değerlendirme dönemleri itibariyle (günlük, haftalık, aylık) itibariyle swap işleminin rayiç değerine göre gelir veya gider reeskontu yaratılır. Vade tarihinde anapara değişim işlemi muhasebeleştirilir. Nazım hesaplarda bulunan taahhüt kapatılır.

Örnek⁶

- İşlem tarihi: 27.09.2009
- Valör tarihi: 28.09.2009
- Vade tarihi: 01.11.2009
- Toplam reeskont: 5.250

(40.950,250-40.945)

- Spot bacağı

20.000 EURO Alınan

40.950,250 USD Verilen

- Forward bacağı

20.000 EURO Verilecek

40.945 USD Alınacak

Spot- alınan döviz nazım hesabı kaydı:

	27.09.2009	
965-101 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ		20.000 EURO
	967-101 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	20.000 EURO
	/	

⁶ Bu örnek TBB Vergi Komitesi Ocak 2007 Sunumundan alınmış olup; gerekli güncellemeler yapılmıştır.

Spot – Verilen döviz nazım hesabı kaydı:

27.09.2009	
965-103 SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	40.950,250 USD
967-103 SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	40.950,250 USD
/	

Forward- alınacak döviz nazım hesabı kaydı:

27.09.2009	
965-101 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	40.945 USD
967-101 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	40.945 USD
/	

Forward – satılacak döviz nazım hesabı kaydı:

27.09.2009	
965-103 SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	20.000 EURO
967-103 SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	20.000 EURO
/	

Alınan 20.000 EUR kaydı:

28.09.2009	
025 -BANKALAR	20.000 EURO
391-9950 PARA SWAPLARINDAN BORÇLAR kullanılmıyor	20.000 EURO
/	

Nazım hesap kaydının kapatılması:

28.09.2009	
967-101 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ-DÖVİZ	20.000 EURO
965-101 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	20.000 EURO
/	

Verilen 40.950.250 USD kaydı

28.09.2009	
Kullanılmıyor	40.950,250 USD
279-9900 PARA SWAPLARINDAN ALACAKLAR	
025- BANKALAR	40.950,250 USD
/	

Nazım hesap kaydının kapatılması:

28.09.2009	
967-103 SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ-DÖVİZ	30.857,250 USD
965-103 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	30.857,250 USD
/	

28.09.2009 tarihi itibari ile piyasa değerine göre hesaplanan reeskont: 250 USD

28.09.2009	
873-0101 SWAP PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİ	250 USD
365-0020 SWAP İŞLEMLERİ	250 USD
/	

29.09.2009 tarihi itibari ile piyasa değerine göre hesaplanan reeskont: 440 USD

28.09.2009 değerlendirme reeskont kaydının iptali:

28.09.2009	
365-0020 SWAP İŞLEMLERİ	250 USD
873-0101 SWAP PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİ	250 USD
/	

29.09.2009 değerlendirme reeskont kaydı

29.09.2009	
873-0101 SWAP PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİ	440 USD
365-0020 SWAP İŞLEMLERİ	440 USD
/	

Verilen 20.000 EURO kaydı

01.11.2009	
391-9950 (295)PARA SWAPLARINDAN BORÇLAR	20.000 EURO
025- BANKALAR	20.000 EURO
/	

Alınan 40.945 USD ve reeskont hesabının kapatılması

01.11.2009	
025- BANKALAR	40.945 USD
365-002 SWAP İŞLEMLERİ	5,250 USD
279-9900 PARA SWAPLARINDAN ALACAKLAR	40.950,250 USD
/	

Nazım hesap kayıtlarının kapatılması

01.11.2009	
967-101 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	40.945 USD
965-101 SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	40.945 USD
01.11.2009	
967-103 SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	20.000 EURO
965-103 SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ	20.000 EURO
/	

2.5. OPSİYON SÖZLEŞMELERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Opsiyon sözleşmeleri için başlangıçta ödenen primin, bir gider unsuru olarak mı yoksa peşin ödenen gider olarak mı kaydedileceği hususu önem arz etmektedir. Opsiyon primlerinin mali hukuk açısından değerlendirilmesi konusunda üç farklı görüş söz konusudur. Bunlar; opsiyon primleri ödeme yapıldığı anda gider kaydedilmeli, vade sonunda giderleştirilmeli ve sözleşmenin elde bulundurulduğu süre içinde gider kaydedilmelidir. Genel görüş, içsel değer ve zaman değerinin ayrı muhasebeleştirilmesi yönündedir. Korunma amaçlı opsiyon sözleşmelerinin haricindeki opsiyon sözleşmelerinin içsel değerinde, yapılan değerlendirme sonucu meydana gelen değişiklikler doğrudan gelir tablosu ile ilişkilendirilir. Korunma amaçlı işlemlerde, içsel değerdeki değişiklikler gerçeğe uygun değer baz alınarak değerlendirilir. Opsiyon sözleşmelerinin zaman değerindeki değişiklikler ise, opsiyon sözleşmesi riskten korunma sağladığı sürece doğrudan gelir tablosu ile ilişkilendirilebilir. Opsiyon priminin zaman değeri opsiyon sözleşmesinin vadesi boyunca eşit miktarlarda itfa edilecektir. İçsel değerindeki değişiklikler ise, sözleşme sona erdiğinde veya vade sonunda gelir tablosuna yansıtılacaktır (Karaca ve Durmuşkaya, 2006:83).

2.5.1. Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Türkiye' de kurulu bankalar ve aracı kurumlar ile müşterileri, Türkiye' de kurulu banka ve aracı kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bankalar ve aracı kuruluşlar arasında yapılır.

Opsiyon sözleşmelerinin farklı türleri bulunmakta birlikte ülkemizde finans piyasalarında en çok yapılanı döviz opsiyon sözleşmeleridir. Aşağıda yer verilen açıklamalarımız döviz opsiyon sözleşmeleri dikkate alınarak yapılmıştır.

2.5.1.1. Banka Alıcı Taraf Döviz Opsiyon İşlemi

Banka, belirli miktardaki döviz, belirli fiyattan, gelecekteki belirli tarihte, satın alma veya satma hakkını satın alır. Söz konusu hak sözleşmenin alıcı tarafı olan bankaya tanınmış olup, opsiyonu satan taraf ise koşullu bir yükümlülük altına girmektedir. Bu hakkı elde edebilmek için alıcı taraf olan banka, sözleşmenin satıcısı olan müşteriye prim ödemektedir (Karaca, 2007:168).

Opsiyon işlemin rayiç değerine göre oluşan fark, ilgili bilanço kalemine yansıtılır. Rayiç değer, vadeden önce ödeme oranlarına, tahmini kredi kaybı oranlarına, faiz veya iskonto faiz oranlarına ilişkin tüm varsayımları içermektedir.

Örnek⁷:

28 Nisan 2010 valörlü ve 1 Haziran 2010 vadeli yapılmış USD alış, karşılığında EURO satış hakkının alındığı bir opsiyon işleminin, başlangıcından kapanışına kadar yapılan muhasebe kayıtlarına ilişkin işleyişe yer verilmiştir.

⁷ Bu örnek TBB Vergi Komitesi Ocak 2007 Sunumundan alınmış olup; gerekli güncellemeler yapılmıştır.

Sözleşme Tutarı USD Alış	4.000 USD
Sözleşme Tutarı EURO Satış	3.267,43 EUR
Strike Price	1.2242
Vade	34
Opsiyon Primi	4.000 TL

Opsiyon nazım hesap kaydı

İşlem tarihi olan 28.04.2010 tarihinde opsiyon işlemi nazım hesaplara kaydedilmektedir.

28.04.2010	
965-404 PARA ALIM OPSİYON-ALICI TARAF	4.000 USD
9697-404 PARA ALIM OPSİYON-ALICITARAF	4.000 USD
28.04.2010	
965-405 PARA SATIM OPSİYON-ALICI TARAF	3.267,43 EURO
967-405 PARA SATIM OPSİYON-ALICI TARA	3.263,43 EURO
/	

Opsiyon değerlendirme kaydı

İşlem tarihi olan 28.04.2010 gün sonunda opsiyona ilişkin olarak “gerçeğe uygun değer” dikkate alınarak değerlendirme yapılmaktadır.

Kar oluşur ise :

Değerleme sonucu 300 USD kar oluşması durumunda aşağıdaki muhasebe kaydı yapılmaktadır.

28.04.2010	
223-071 KUR GELİR REESKONTLARI	300 USD
753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN	300 USD
/	

- Zarar oluşur ise :

Değerleme sonucu zarar oluşması durumunda ise aşağıdaki muhasebe kaydı yapılmaktadır.

28.04.2010			
873-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN		300 USD	
361-071 KUR GIDER REESKONTLARI			300 USD
/			

Prim reeskontu

-Peşin olarak vade başında ödenen primler;

Banka tarafından opsiyon priminin vadenin başında müşteriye peşin olarak ödendiği durumda, muhasebenin dönemsellik ilkesi ve raporlama standartları açısından, ödenen primin toplam tutarı “280.018/281.018 Peşin Ödenmiş Giderler-verilen opsiyon primleri” hesabına kaydedilmektedir.

28.04.2010			
280-018 VERİLEN OPSİYON PRIMLERİ		4.000 TL	
300 MÜSTERİ HESABI			4.000 TL
/			

Müşteri tarafından peşin olarak tahsil edilmiş olan opsiyon priminin toplamı üzerinden, gelirin elde edildiği gün itibariyle GVK Geçici 67nci madde kapsamında %10 tevkifat yapılmakta ve stopaj tutarı müşteri hesabından tahsil edilerek vergi dairesine ödenmek üzere “380-Ödenecek Vergiler Hesabına” kaydedilmektedir.

28.04.2010			
300 MÜSTERİ HESABI		400 TL	
380 ÖDENECEK VERGİLER			400 TL
/			

Peşin ödenmiş primler için sözleşmenin orijinal vadesine göre her gün reeskont hesaplanarak “280.018/281.018 Peşin Ödenmiş Giderler-Verilen Opsiyon Primleri” hesabından 1 günlük reeskont tutarı kapatılarak bu tutar “840-Verilen Diğer Ücret ve Komisyonlar” hesaplarında giderleştirilmektedir.

1 günlük reeskont tutarı: 117,64 TL (2.000/34)

28.04.2010			
840-99 VERİLEN DİĞER ÜCRET VE KOMİSYONLAR		117,64 TL	
280-018 VERİLEN OPSİYON PRIMLERİ			117,64 TL
/			

- Vade sonunda ödenen primler;

Sözleşmede primin vade sonunda ödenmesinin öngörülmüş olması

durumunda dönemsellik ilkesi gereği sözleşmenin orijinal vadesine göre her gün reeskont hesaplanarak “840-Verilen Diğer Ücret ve Komisyonlar” hesaplarında bu tutar giderleştirilmektedir.

28.04.2010		
840-99 VERİLEN DİĞER ÜCRET VE KOMİSYONLAR	117,64 TL	
360-99 VERİLEN OPSİYON PRİMLERİ REESKONTLARI		117,64 TL
/		

İşlem tarihi olan 28.04.2010 tarihinde gün sonunda opsiyona ilişkin olarak “gerçeğe uygun değer” dikkate alınarak yapılmış olan reeskont fişi ters kayıt ile iptal edilmektedir.

- Kar oluşan reeskont fişinin ters fiş ile iptali ;

29.04.2010		
753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN	300 USD	
223-071 KUR GELİR REESKONTLARI		300 USD
/		

- Zarar oluşan reeskont fişinin ters fiş ile iptali

29.04.2010		
361-071 KUR GİDER REESKONTLARI	300 USD	
873-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN		300 USD
/		

29.04.2010 tarihinde gün sonunda opsiyona ilişkin olarak “gerçeğe uygun değer” dikkate alınarak değerlendirme kaydı yapılmaktadır.

- Kar oluşur ise :

Değerleme sonucu 550 USD kar oluşması durumunda aşağıdaki muhasebe kaydı yapılmaktadır.

29.04.2010		
223-071 KUR GELİR REESKONTLARI	550 USD	
753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN		550 USD
/		

- Zarar oluşur ise :

Değerleme sonucu zarar oluşması durumunda aşağıdaki muhasebe kaydı yapılmaktadır.

29.04.2010		
873-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN	550 USD	
361-071 KUR GIDER REESKONTLARI		550 USD
/		

Prim reeskontu muhasebe kayıtları iki şekilde yapılabilir.

Peşin olarak vade başında ödenen primler; 2 günlük reeskont tutarı 235,28 TL

(4.000/34*2) olarak hesaplanmaktadır.

28.04.2010		
840-99 VERİLEN DİGER ÜCRET VE KOMİSYONLAR	235,28 TL	
280-018 VERİLEN OPSİYON PRIMLERİ		235,28 TL
/		

Vade sonunda ödenen primler ise aşağıdaki hesaplara kaydedilir.

01.06.2010		
840-99 VERİLEN DİGER ÜCRET VE KOMİSYONLAR	235,28 TL	
360-99* VERİLEN OPSİYON PRIMLERİ		235,28 TL
/		

Vade tarihinde (01.06.2010) opsiyona ilişkin işlem tarihinde yapılan nazım hesap kayıtları iptal edilmektedir.

01.06.2010		
967-404 PARA ALIM OPSİYONLARI-ALICI TARAF	4.000 USD	
965-404 PARA ALIM OPSİYONLARI – ALICI TARAF		4.000 USD
01.06.2010		
967-405 PARA SATIM OPSİYONLARI –ALICI TARAF	3.267,43 EURO	
965-405 PARA SATIM OPSİYONLARI – ALICI TARAF		3.267,43 EURO
/		

Opsiyon süresince yapılmış olan toplam reeskont tutarı iptal edilmektedir.

- Kar oluşan reeskont fişinin ters fiş ile iptali

01.06.2010		
753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN	4.000 USD	
223-071 KUR GELİR REESKONTLARI		4.000 USD
/		

- Zarar oluşan reeskont fişinin ters fiş ile iptali

01.06.2010		
361-071 KUR GIDER REESKONTLARI	4.000 USD	
873-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN		4.000 USD
/		

Günlük yapılan reeskont kayıtları ile banka tarafından giderleştirilen toplam opsiyon primi müşteriye vadede ödenir.

01.06.2010		
360-99 VERİLEN OPSİYON PRİMLERİ REESKONTLARI	4.000 TL	
300 MÜŞTERİ HESABI		4.000 TL
/		

Müşteri tarafından vadede tahsil edilen opsiyon priminin toplamı üzerinden, gelirin elde edildiği gün itibariyle GVK Geçici 67nci madde kapsamında %10 tevkifat yapılmakta ve stopaj tutarı müşteri hesabından tahsil edilerek bankanın “380-Ödenecek Vergiler Hesabına” kaydedilmektedir.

01.06.2010		
300 MÜŞTERİ HESABI	4.000 TL	
380 ÖDENECEK VERGİLER HESABI		4.000 TL
/		

Banka tarafından müşteriye opsiyon priminin vadenin başında peşin olarak ödendiği durumda, vade tarihinde ilave bir kayıt yapılmamaktadır.

Örneğin 01.06.2010 tarihinde Merkez Bankası EURO/USD paritesi 1,21 ise banka piyasadan 4.000 USD almak için karşılığında 3.305,78 EURO (4.000/1,21) verecektir. Ancak opsiyonu gerçekleştirmesi durumunda opsiyon paritesi 1,2242 olduğu için banka 4.000 USD’ı müşteriden 3.267,43 EURO (4.000/1,2242) karşılığında alabilecektir. Dolayısıyla vade tarihinde spot piyasadaki parite, opsiyon paritesinden daha dezavantajlı ise banka döviz alma hakkını kullanarak opsiyonu gerçekleştirecek ve müşteriden dolar satın alacaktır. Bu durumda müşteri hesabından opsiyon gerçekleştirilir.

01.06.2010		
301 MÜŞTERİ HESABI	4.000 USD	
753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN		4.000 USD*Spot Kur
01.06.2010		
753030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN	3.267,43 EURO*Spot Kur	
301 MÜŞTERİ HESABI		3.267,43 EURO
/		

Opsiyon paritesi ile spot parite arasındaki fark Bankanın karı olmaktadır.

Bankanın toplam karı = 70.268,61 TL

$(4.000/1,2242 - 4.000/1,21) * 1,93660$ (Banka EURO değerleme kuru) -4.000 TL(ödenen prim)

Müşteri ise GVK Geçici 67nci madde kapsamında opsiyon işleminin gerçekleşmesinden dolayı oluşan zarar ile opsiyon prim gelirin netleştirilmesi sonucu bu işlemden toplamda 70.268,61 TL zarar etmiştir.

Örneğin 01.06.2010 tarihinde Merkez Bankası EURO/USD paritesi 1,23 ise Banka piyasadan 4.000 USD almak için karşılığında 3.252,03 EUR (4.000 /1,23) verecektir. Ancak opsiyonu gerçekleştirme durumunda opsiyon paritesi 1,23 olduğu için banka 4.000 USD' ı müşteriden 3.267,43 EURO karşılığında alabilecektir. Dolayısıyla vade tarihinde spot piyasadaki parite, opsiyon paritesinden daha avantajlı ise banka döviz alma hakkını kullanmayarak opsiyonu gerçekleştirmeyecektir. Bu durumda opsiyon nazım hesapları kapatılarak işlem sonlandırılmaktadır.

2.5.1.2. Banka Satıcı Taraf Döviz Opsiyon İşlemi

Opsiyon işlemlerinin değerlemesinde bankalar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Ancak genel uygulama MUY ve TMS' na uygun olarak; bilanço tarihinde ilgili opsiyon işleminin "gerçeğe uygun değeri"ne göre oluşan farkın ilgili bilanço kalemine yansıtılması şeklindedir. Finansal varlık ve yükümlülüklerin "gerçeğe uygun değeri" vadeden önce ödeme oranlarına, tahmini kredi kaybı oranlarına, faiz veya iskonto oranlarına ilişkin tüm varsayımları içermektedir.

Muhasebe akışı yukarıda detayına yer verilen banka alıcı taraf döviz opsiyon işlemi ile aynı olup tek farklılık bankanın tahsil ettiği prime ilişkin muhasebe kayıtlarındadır. İşlem gününde opsiyon sözleşmesine ilişkin nazım hesap kayıtları

yapmaktadır.

Değerleme günü itibariyle opsiyona ilişkin olarak “gerçeğe uygun değer” dikkate alınarak değerlendirilmekte ve oluşan değerlendirme farkları reeskont yoluyla kayıtlara alınmaktadır.

Prim Reeskontu

-Peşin olarak vade basında ödenen primler;

Banka tarafından müşteriden opsiyon priminin vade basında peşin olarak alındığı durumda, muhasebenin dönemsellik ilkesi gereği tahsil edilen prim tutarı “392.028/393.028 Kazanılmamış Gelirler - alınan opsiyon primleri” hesabına kaydedilmektedir.

28.04.2010			
300 MÜŞTERİ HESABI	4.000 TL		
392-028 KAZANILMAMIŞ GELİRLER		4.000 TL	
/			

Tahsil edilen prim tutarı üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanır.

28.04.2010			
830-00 BSMV	400 TL		
380-005 BSMV		400 TL	
/			

Peşin alınmış primler için sözleşmenin orijinal vadesine göre her gün reeskont hesaplanarak “392.028/393.028 Kazanılmamış Gelirler - alınan opsiyon primleri” hesabından 1 günlük reeskont tutarı çıkılarak “760.99 Alınan Ücret ve Komisyonlar” hesaplarına gelir kaydı yaratılmaktadır.

1 günlük reeskont tutarı : 117,64 TL (4.000/34)

28.04.2010			
392.028 KAZANILMAMIŞ GELİRLER	117,64 TL		
760.99ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR		117,64 TL	
/			

Müşteri tarafından peşin olarak ödenen opsiyon priminin toplamı GVK Geçici 67nci madde kapsamında vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinden elde edilen gelirlerin hesabında indirim olarak dikkate alınmaktadır.

- Vade sonunda ödenen primler;

Sözleşmede primin müşteriden vade sonunda tahsil edilmesinin öngörülmesi durumunda dönemsellik ilkesi gereği sözleşmenin orijinal vadesine göre her gün reeskont hesaplanarak gelir kaydı yapılmaktadır.

	01.06.2010	
222.99 DİĞER REESKONTLAR		117.64
760.99 ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR		117.64

Banka tarafından reeskont yoluyla gelir kaydedilen toplam opsiyon primi müşteriden vade sonunda tahsil edilir.

	01.06.2010	
300 MÜŞTERİ HESABI		4.000 TL
222.99 DİĞER REESKONTLAR		4.000 TL

Tahsil edilen prim tutarı üzerinden %5 oranında BSMV hesaplanır.

	01.06.2010	
830-00 BSMV		400 TL
380-005 BSMV		400 TL

Vade tarihinde opsiyonun gerçekleşmesi

Örneğin 01.06.2010 tarihinde Merkez Bankası EUR/USD paritesi 1,2696 ise müşteri piyasadan 4.000 USD almak için karşılığında 3.305,78 EUR

(2.000.000/1,21) verecektir. Ancak opsiyonu gerçekleştirme durumunda opsiyon paritesi 1,2242 olduğu için müşteri 4.000 USD bankadan 3.267,43 EUR karşılığında alabilecektir. Dolayısıyla vade tarihinde spot piyasadaki parite, opsiyon paritesinden daha dezavantajlı ise müşteri döviz alma hakkını kullanarak opsiyonu gerçekleştirecek ve doları bankadan satın alacaktır. Opsiyon paritesi ile spot parite arasındaki fark müşterinin karı olmaktadır.

Müşterinin toplam karı = 70.268,61 TL

$(4.000/1,2242 - 4.000/1,21) * 1,93660$ (Banka EUR değerleme kuru) -4.000 TL (ödenen prim)

Bu tutar üzerinden GVK Geçici 67nci madde uyarınca %10 stopaj

yapılmaktadır. Banka ise opsiyon işleminin gerçekleşmesinden dolayı oluşan zarar ile opsiyon prim gelirinin netleştirilmesi sonucu bu işlemde toplamda 70.268,61 TL zarar etmiştir.

Vade tarihinde opsiyonun gerçekleşmemesi

Örneğin 01.06.2010 tarihinde Merkez Bankası EUR/USD paritesi 1,23 ise müşteri banka piyasadan 4.000 USD almak için karşılığında 3.252,03 EUR

(4.000 /1,23) verecektir. Ancak opsiyonu gerçekleştirme durumunda opsiyon paritesi 1,2242 olduğu için müşteri 4.000 USD bankadan 3.267,43 EUR karşılığında alabilecektir. Dolayısıyla vade tarihinde spot piyasadaki parite, opsiyon paritesinden daha avantajlı ise müşteri döviz alma hakkını kullanmayarak opsiyonu gerçekleştirilmeyecektir. Bu durumda opsiyon nazım hesapları kapatılarak işlem sonlandırılmaktadır. Yukarıda yer verilen örneklerde de belirtildiği üzere opsiyon primi sözleşmenin imzalandığı safhada veya vade tarihinde ödenebilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türev ürünler, piyasaların ve yatırımcıların ihtiyaçlarından türedikleri için türev ismini almışlardır. Bretton woods sisteminin çöküşü ile birlikte işletmeler kendilerini eskisinden çok farklı bir ortam içinde bulmuşlardır. Bu ortam içinde risk yönetiminde kullanılmak amacıyla ihtiyaç duyulan ürünlerdeki boşluğu finansal türevler doldurmuştur. Türev ürünler fiyatları bir başka ürünün fiyatına bağlı olan ürünlerdir.

Türkiye türev ürünlerin geçmişine bakıldığında çok parlak bir geçmişi bulunmamaktadır. Fakat türev ürünlerin işlem hacimlerindeki artışla birlikte yatırımcı sayısının artması ve çeşitlenmesi genel ekonomik sistemin işleyişinde ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir işlev üstlendiğinin anlaşılmasıyla gelişim sürecine başlamıştır.

Türev ürünler: forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerinden oluşmaktadır.

Forward Sözleşmesi, iki tarafın daha önce belirlenmiş bir vadede varsayımsal bir para üzerinden taahhüt ettikleri bir sözleşmedir. Forward sözleşmeler belli bir tutar dövizin, belirli bir tarihte, belirlenmiş bir kurdan, belirlenmiş bir dövize çevrilmesini garanti eden döviz forward sözleşmesi ve belli tutardaki anaparaya, ileri bir tarihte, belli bir süre için uygulanacak faiz oranı üzerinde anlaşılmasıyla faiz forward sözleşmesi olmak üzere ikiye ayrılır.

Futures sözleşmeler, belirli kalitede bir malın veya bir mali enstrümanın gelecekteki bir tarihte önceden tespit edilen fiyatlardan alınıp satılmasını sağlayan sözleşmeler olmakla birlikte belli bir ürünü belirli kalite, miktar ve fiyatta belirli bir yerde ve anlaşılan bir tarihte teslim etme yükümlülüğü taşıyan ticari mal futures sözleşmeleri, dış ticaret ile uğraşan kişi ve kurumlar ile yatırımcıların kur riskinden korunmak ve döviz kuru konusunda geleceğe yönelik belirsizlikleri en aza indirebilmek için işlem yaptıkları döviz futures sözleşmeleri ve faiz getiren finansal ürünlerin önceden belirlenmiş gelecekteki bir tarihte mübadele edilmesi esasına dayanan faiz futures sözleşmelerinden oluşmaktadır.

Swap sözleşmeleri, iki taraf arasında birbirlerinin nakit akışlarını belirli bir süre için değiş-tokuş etmek amacıyla yapılan anlaşmaları yasal bir sözleşmedir. İki taraf arasında, belirlenen tutarda bir paranın başka bir para ile değiştirilmesi ve belirli bir süre sonunda değiştirilen anaparaların geri verilmesini içeren döviz swap sözleşmeleri ve tarafların belirli bir süre zarfında faiz ödemelerini veya faiz gelirlerini birbirleriyle değiştirdikleri faiz swap sözleşmeleri olmak üzere ikiye ayrılır.

Opsiyon, satın alan tarafa herhangi bir ürünün fiyatını bugünden sabitlemek koşulu ile bu ürünü ileride bir vadede satın alma ya da satma hakkını veren bir sözleşmedir. Opsiyon sözleşmeleri ise; hisse senedi opsiyon sözleşmeleri ve döviz opsiyon sözleşmelerinden oluşmaktadır. Hisse senedi opsiyonları, sahibine, sözleşmenin vadesinde veya vadeye kadar olan süre içerisinde opsiyona konu teşkil eden hisse senetlerini sözleşmede belirtilen fiyat üzerinden ve belirtilen miktarda satın alma veya satma hakkı veren opsiyon türüdür. Döviz opsiyonları, alıcısına belirli miktar dövizini belirli bir fiyattan anlaşma süresi boyunca herhangi bir anda veya vadede satın alma veya satma hakkı veren sözleşmedir.

Türev ürünlerin kullanımındaki artış nedeniyle, ortaya çıkan risk profilindeki değişikliklerin muhasebe kayıtlarından izlenememesi, birçok ulusal ve uluslararası kuruluşu kamuyu aydınlatma düzenlemeleri oluşturmaya yöneltmiştir. Muhasebeyi standardize etme çabalarını içinde, finansal ürünlerden türev ürünlerin işlem hacmindeki artış, bu ürünlerin muhasebe boyutunu da dikkate almayı gerektirmiştir. Herhangi bir işlemde olduğu gibi türev ürünlerle yapılan işlemin sonucu kaydedilecek, sınıflandırılacak, raporlanacak ve analiz edilecek duruma getirilecektir. Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesine esas teşkil eden hususlar konusunda FASB ve IASB' in yapmış olduğu birtakım düzenlemeler vardır.

IASB tarafından, finansal araçların raporlanmasına ilişkin iki ayrı düzenleme yapılmıştır. Bunlardan ilki olan IAS 32; bilanço-içi finansal araçların sunumuna ilişkin esaslar belirlenirken, bilanço-içi ve bilanço-dışı finansal araçlar ile ilgili olarak kamuya açıklanması gereken bilgiler tanımlanmıştır. İkincisi IAS 39; Finansal araçların mali tablolara alınmasını ve değerlendirilmesine ilişkin hususları düzenlemiştir.

FASB, türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili ciddi çalışmalar

kurumların başında gelmektedir. FASB türev ürünlerle ilgili olarak sırasıyla; 52, 80, 104, 105, 107, 119 ve son olarak ta 133 no'lu muhasebe standartları genelgesini yayınlamıştır.

Türkiye'de türev ürünlerin muhasebeleştirilme esasları Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nın Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ (Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı) ve SPK'nın yayınlamış olduğu Seri XI, 19 No'lu "Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesine İlişkin Usul ve Esaslar hakkında Tebliğ" ile düzenlenmiştir. Ancak BDDK'nın türev ürünlere ilişkin olarak yapmış olduğu düzenleme yalnızca bankaları ve özel finans kurumlarını, SPK'nın yapmış olduğu düzenlemeler ise SPK'ya kayıtlı halka arz olunan şirketleri bağlamaktadır.

Bu düzenlemeler kapsamında türev ürünleri işletmeler ve bankalar açısından muhasebeleştirilmesi konusu çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır. Türev ürünlerin bankalarda muhasebeleştirilmesi ile ilgili örnekler Türkiye Bankalar Birliği Vergi Komitesi Tarafından hazırlanan Türkiye'de Yerleşik Bankalar Açısından Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi Ve Vergisel Açıdan Değerlendirilmesi çalışmasından güncellemeler yapılarak verilmiştir.

Dünyada yaşanan teknolojik gelişim ve değişim beraberinde finansal sistemi de etkilemektedir. Finansal sistem içerisindeki önemi giderek artan riskten korunma, spekülasyon ve arbitraj amacıyla kullanılan türev ürünler ile ilgili bankaların işletmelere daha iyi hizmet verebilmesi için işletmelerin konu hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Her iki taraf için de yararlı olabilecek bu sözleşmeler ile ilgili eğitim ve seminerlerin düzenlenmesi işlemlerin bilinçli yapılmasına olanak sağlayacaktır. Örneğin bankalar türev ürün sözleşmesi yapan işletmelerini veri tabanlarından bulup; sözleşmeler ile ilgili güncel bilgi ve belge paylaşımını sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akalın, İ.O. (2006). *Hisse Senedi Üzerine Opsiyon Sözleşmeleri ve Türkiye Uygulaması*,(Yayınlanmış YL tezi).Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Akalın, N. (1999). *Türev Araçların Taşıdığı Risklerin Ortaya Konmasında Kamuyu Aydınlatma Düzenlemelerinin Yeri ve Önemi*, Yeterlilik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi, Ankara.
- AKSEL, A. (1995). *Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Alpan, F. (1999). *Örneklerle Futures Anlaşmalar ve Opsiyonlar*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Aşıkoğlu, R. ve Kayahan C. (2008).Global Finansal Sistem Etkileşimiyle Türkiye'nin Türev Piyasa Görünümü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 157-179.
- Aksoy, T. (1998). *Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler Ve Türkiye'de Uluslararası Bankacılık*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Aydın, S. (2009). *Türk Bankacılık Sisteminde Türev Ürünlerin Kullanımı*,(Yayınlanmış YL Tezi),Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bak, B. (2008). Borsa Opsiyon Sözleşmesi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakülte Dergisi*,40-75.
- Başbılcı, O. (2006). *Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*. (Yayınlanmış YL Tezi).Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Birgili, E.,Akyel, N. ve Karaca, N. (2005).Futures Sözleşmeler ve Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*,109-119.
- Birgili, E., Akyel, N. ve Karaca, N. (2005).Vadeli İşlem Sözleşmeler ve Muhasebeleştirilmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:26.
- Büyükbalkan, Uğur, “Swap İşlemlerinin Avantaj ve Dezavantajları”, 21.03.2001,<http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/21-03-2001.htm>.

- Canbaş, S. ve Doğukanlı H. (1997). *Finansal Pazarlar Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri*, İstanbul.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2000). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Çonkar, K. ve Ata A.H. (2002). Riskten Korunma Amacı Olarak Türev Ürünlerin Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye’de Kullanımı, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, C IV,S 2,1-17).
- Dayan, V. (2006). *Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında Risk Yönetimi Alanındaki Gelişmeler Basel II Standartları ve Uygulama Örnekleri’*.(Yayınlanmış YL tezi).Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Dönmez, Ç.A. ve Yılmaz M.K. (1999). Türev Piyasalar Finans Sektöründeki Dengenin Korunması Açısından Bir Tehdit Oluşturabilir Mi?,*İMKB Dergisi*,Cilt:3,Sayı:11.
- Dönmez, Ç.A ve Diğerleri. (2002). Finansal Vadeli İşlemler Piyasalarına Giriş, *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Vadeli İşlemler Piyasası Müdürlüğü*, İstanbul.
- Elitaş, C., Elitaş, B. L. ve Kalafat, M. (2009). Türev Ürünler ve Muhasebe Sistematiği. *Mali Pusula Dergisi*, Sayı.52, s.34-48.
- Kalafat, M. (2010). *Hedge Muhasebesi ve Finansal Türev Ürünler: Karşılaştırmalı Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış YL Tezi).Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Karaca, D. (2007). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi Ve Türkiye’deki Bankalarda Uygulanmasına Yönelik Bir Araştırma*,(Yayınlanmış YL Tezi).Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karatepe, Y. (2000). Türev Piyasaları Futures-Opsiyon-Swap,Ankara:*Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını*,No:587.
- Kayahan, C. (2009). Finansal Türevler: Efsaneleri ve Algılanma Hataları, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:16,Sayı:1,24-37.
- Kaygusuz, S.Y. (1998). *Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları*. Ankara:

Sermaye Piyasası Yayınları.

- Kemahlı, M. N. (2006). *Finansal Hizmet Pazarlaması, Türev Araçlar, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.Örneği* (Yayınlanmamış YL Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kırca, İ. (2000). Hukuki Yönüyle Borsa Opsiyon İşlemleri, Ankara: *Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü – Türkiye İş Bankası Vakfı – Hukuk Fakültesi*.
- Kırım, A. (1990). Döviz ve Faiz Swapları”, Bankacılar Dergisi, *Türkiye Bankalar Birliği Yayınları Serisi*, Sayı 2.
- Kocaman, Ç. B. (2004). *Finansal Piyasalar(Kurumlar, Teknikler ve Araçlar)*,Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Nurcan, B. (2005). *Türev Piyasa İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları*.(Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyet ve Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Öçal, T. ve Çolak Ö. F. (2001). *Para-Banka*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Önce, S. (1995). Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri, *Türkiye Bankalar Birliği*, No:192, Eskişehir.
- Özince, E. (2006). Finansal Sektörde Türev Piyasalar, *TBB ve IIF İşbirliğinde Gerçekleştirilen Konferans*, İstanbul.
- Özşahin, A. K. (1999). Vadeli İşlem Sözleşmesinin Hukuki Niteliği, *Sermaye Piyasası Yeterlilik Etüdü*, Ankara.
- Parasız, İ. (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 7. Baskı.
- Parlakkaya, R. (2003). *Finansal Türev Ürünler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayın.
- Peçen, Ü. ve Uğurel U. (1998). Döviz Reposu Olarak Forward ve Swaplar, *Active Dergisi*,1-3.

- Poray, A. (2000). Uluslararası Muhasebe Standardı 39; Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:6,s:106.
- Readhead, K. (1997). *Financial Derivatives: An Introduction to Futures, Forwards, Options and Swaps*, Prentice Hall.
- Şahin, A. (2006). *Türkiye’de Kamu Bankalarının İşlevinin Azalması ve Kamuya Etkileri*,(Yayınlanmış YL Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Selvi, Y. (2000). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Bir Araştırma*, İstanbul: ARC Yayınları.
- Sürmeli, F., Benligiray, Y. ve Cemalcılar, Ö. (2003). *Genel Muhasebe*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şengül, Ü.F. (2009). *Muhasebe Standartları Kapsamında Türev Ürünlerin İncelenmesi ve Muhasebeleştirilmesi*,(Yayınlanmış YL Tezi).Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Takan, M. (2001). *Bankacılık: Teori Uygulama ve Yönetim*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Tekinalp, Ü. (1988). *Banka Hukukunun Esasları*,İstanbul.
- Tenker, N.IAS 39 Uygulamalarının Düşündürdükleri, *Review of Social, Economic & Business Studies*,3/4, 286-295.
- Türkiye Bankalar Birliği Vergi Komitesi. (2007). Türkiye’de Yerleşik Bankalar Açısından Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi Ve Vergisel Açidan Değerlendirilmesi.
- Tütüncübaşı, C. (2006). *Türev Araçları İle İlgili İşlemler ve Bu İşlemlerin Hukuki Niteliği*. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- TSPAKB, (2002). *Türev Araçlar, Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasalarının İşleyişi, Türev Araçlarla Arbitraj ve Korunma Sermaye Piyasası Türev Araçlar Lisans Eğitimi*. İstanbul
- Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş, (2009). *Türev Araçlar Lisanslama*

Rehberi.S:173.

Yıldırım, M. (2008). Banka Muhasebesi, *Türkiye Bankalar Birliği*, Yayın No: 258,S.318, İstanbul.

Yılmaz, M.K. (2004). Türkiye Olarak Vadeli İşlemlerin Neresindeyiz? Ekonomik Gerçekler ve İzdüşümleri, *Active Dergisi* ,1-4.

EK 1

**BANKA TEKDÜZEN HESAP PLANI'NDA TÜREV ÜRÜNLERİN
GÖSTERİLMESİ**

**222, 223 Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları – T.P., Y.P. Defteri Kebir Hesapları
Altında;**

22207 Türev Finansal Ürünler Reeskontları

222070 Faiz ve Gelir Reeskontları

222071 Kur Gelir Reeskontları

22307 Türev Finansal Ürünler Reeskontları

223070 Faiz ve Gelir Reeskontları

223071 Kur Gelir Reeskontları

278, 279 Muhtelif Alacaklar – T.P., Y.P. Defteri Kebir Hesapları Altında;

27805 Türev Finansal Ürünlerden Alacaklar

278050 Verilen Teminatlar

278059 Diğer

27905 Türev Finansal Ürünlerden Alacaklar

279050 Verilen Teminatlar

279059 Diğer

360, 361 Faiz ve Gider Reeskontları – T.P., Y.P. Hesapların Altında;

36007 Türev Finansal Ürünler Reeskontları

360070 Faiz ve Gider Reeskontları

360071 Kur Gider Reeskontları

36107 Türev Finansal Ürünler Reeskontları

361070 Faiz ve Gider Reeskontları

361071 Kur Gider Reeskontları

**390, 391 Muhtelif Borçlar – T.P., Y.P. Defteri Kebir Hesapları Altında;
39005 Türev Finansal Ürünlerden Borçlar**

390050 Alınan Teminatlar

390059 Diğer

39105 Türev Finansal Ürünlerden Borçlar

391050 Alınan Teminatlar

391059 Diğer

**752-753 Türev Finansal Ürünlerden Kârlar – T.P, Y.P. Defteri Kebir Hesapları
Altında;**

75200 Vadeli Alım Satım İşlemlerinden

752000 Vadeli Döviz Alım Satım İşlemlerinden

752001 Vadeli Faiz Sözleşmesi Alım Satım İşlemlerinden

752002 Vadeli Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

752003 Vadeli Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

752009 Diğer Vadeli Alım Satım İşlemlerinden

75201 Swap Alım Satım İşlemlerinden

752010 Swap Para Alım Satım İşlemlerinden

752011 Swap Faiz Alım Satım İşlemlerinden

752012 Swap Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

752013 Swap Kredi Alım Satım İşlemlerinden

752014 Swap Toplam Getiri Alım Satım İşlemlerinden

752015 Swap Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

752019 Diğer Swap Alım Satım İşlemlerinden

75202 Futures Alım Satım İşlemlerinden

752020 Futures Para Alım Satım İşlemlerinden

752021 Futures Faiz Alım Satım İşlemlerinden

752022 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

752023 Futures Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

753029 Diğer Futures Alım Satım İşlemlerinden

75203 Opsiyon Alım Satım İşlemlerinden

752030 Para Alım Satım Opsiyonlarından

752031 Faiz Alım Satım Opsiyonlarından

752032 Menkul Değer Alım Satım Opsiyonlarından

752033 Kıymetli Maden Alım Satım Opsiyonlarından

752039 Diğer Alım Satım Opsiyonlarından

75209 Diğer Türev Finansal Ürünlerden

75300 Vadeli Alım Satım İşlemlerinden

753000 Vadeli Döviz Alım Satım İşlemlerinden

753001 Vadeli Faiz Sözleşmesi Alım Satım İşlemlerinden

753002 Vadeli Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

753003 Vadeli Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

753009 Diğer Vadeli Alım Satım İşlemlerinden

75301 Swap Alım Satım İşlemlerinden

753010 Swap Para Alım Satım İşlemlerinden

753011 Swap Faiz Alım Satım İşlemlerinden

753012 Swap Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

753013 Swap Kredi Alım Satım İşlemlerinden

753014 Swap Toplam Getiri Alım Satım İşlemlerinden

753015 Swap Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

753019 Diğer Swap Alım Satım İşlemlerinden

75302 Futures Alım Satım İşlemlerinden

753020 Futures Para Alım Satım İşlemlerinden

753021 Futures Faiz Alım Satım İşlemlerinden

753022 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

753023 Futures Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

753029 Diğer Futures Alım Satım İşlemlerinden

75303 Opsiyon Alım Satım İşlemlerinden

753030 Para Alım Satım Opsiyonlarından

753031 Faiz Alım Satım Opsiyonlarından

753032 Menkul Değer Alım Satım Opsiyonlarından

753033 Kıymetli Maden Alım Satım Opsiyonlarından

753039 Diğer Alım Satım Opsiyonlarından

75309 Diğer Türev Finansal Ürünlerden

**Türev Finansal Ürünlerden Zararlar – T.P., Y.P. Defteri Kebir Hesapları
Altında;**

87200 Vadeli Alım Satım İşlemlerinden

872000 Vadeli Döviz Alım Satım İşlemlerinden

872001 Vadeli Faiz Sözleşmesi Alım Satım İşlemlerinden

872002 Vadeli Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

872003 Vadeli Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

872009 Diğer Vadeli Alım Satım İşlemlerinden

87201 Swap Alım Satım İşlemlerinden

872010 Swap Para Alım Satım İşlemlerinden

872011 Swap Faiz Alım Satım İşlemlerinden

872012 Swap Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

872013 Swap Kredi Alım Satım İşlemlerinden

872014 Swap Toplam Getiri Alım Satım İşlemlerinden

872015 Swap Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

872019 Diğer Swap Alım Satım İşlemlerinden

87202 Futures Alım Satım İşlemlerinden

872020 Futures Para Alım Satım İşlemlerinden

872021 Futures Faiz Alım Satım İşlemlerinden

872022 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

872023 Futures Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

872029 Diğer Futures Alım Satım İşlemlerinden

87203 Opsiyon Alım Satım İşlemlerinden

872030 Para Alım Satım Opsiyonlarından

872031 Faiz Alım Satım Opsiyonlarından

872032 Menkul Değer Alım Satım Opsiyonlarından

872033 Kıymetli Maden Alım Satım Opsiyonlarından

872039 Diğer Alım Satım Opsiyonlarından

87209 Diğer Türev Finansal Ürünlerde

87300 Vadeli Alım Satım İşlemlerinden

873000 Vadeli Döviz Alım Satım İşlemlerinden

873001 Vadeli Faiz Sözleşmesi Alım Satım İşlemlerinden

873002 Vadeli Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

873003 Vadeli Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden

873009 Diğer Vadeli Alım Satım İşlemlerinden

87301 Swap Alım Satım İşlemlerinden

873010 Swap Para Alım Satım İşlemlerinden

873011 Swap Faiz Alım Satım İşlemlerinden

873012 Swap Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden

873013 Swap Kredi Alım Satım İşlemlerinden
873014 Swap Toplam Getiri Alım Satım İşlemlerinden
873015 Swap Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden
873019 Diğer Swap Alım Satım İşlemlerinden

87302 Futures Alım Satım İşlemlerinden

873020 Futures Para Alım Satım İşlemlerinden
873021 Futures Faiz Alım Satım İşlemlerinden
873022 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemlerinden
873023 Futures Kıymetli Maden Alım Satım İşlemlerinden
873029 Diğer Futures Alım Satım İşlemlerinden

87303 Opsiyon Alım Satım İşlemlerinden

873030 Para Alım Satım Opsiyonlarından
873031 Faiz Alım Satım Opsiyonlarından
873032 Menkul Değer Alım Satım Opsiyonlarından
873033 Kıymetli Maden Alım Satım Opsiyonlarından
873039 Diğer Alım Satım Opsiyonlarından

87309 Diğer Türev Finansal Ürünlerden

**934-935 Müşteri Adına Yapılan Türev Finansal Ürünlerden Alacaklar – T.P.,
Y.P.Deferi Kebir Hesapları Altında;**

93420 Futures Para İşlemleri

934200 Futures Para Alım İşlemleri
934201 Futures Para Satım İşlemleri

93430 Futures Faiz Alım Satım İşlemleri

934300 Futures Faiz Alım İşlemleri
934301 Futures Faiz Satım İşlemleri
93431 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemleri
934310 Futures Hisse Senetleri Alım İşlemleri

934311 Futures Hisse Senetleri Satım İşlemleri

93440 Opsiyon Alım Satım İşlemleri

Satıcı (Kesideci) Taraf

934400 Para Alım Opsiyonları

934401 Para Satım Opsiyonları

934402 Faiz Alım Opsiyonları

934403 Faiz Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

934404 Para Alım Opsiyonları

934405 Para Satım Opsiyonları

934406 Faiz Alım Opsiyonları

934407 Faiz Satım Opsiyonları

Satıcı (Kesideci) Taraf

934408 Menkul Değer Alım Opsiyonları

934409 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

934410 Menkul Değer Alım Opsiyonları

934411 Menkul Değer Satım Opsiyonları

93520 Futures Para İşlemleri

935200 Futures Para Alım İşlemleri

935201 Futures Para Satım İşlemleri

93530 Futures Faiz Alım Satım İşlemleri

935300 Futures Faiz Alım İşlemleri

935301 Futures Faiz Satım İşlemleri

93531 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemleri

935310 Futures Hisse Senetleri Alım İşlemleri

935311 Futures Hisse Senetleri Satım İşlemleri

93540 Opsiyon Alım Satım İşlemleri
Satıcı (Kesideci) Taraf

935400 Para Alım Opsiyonları

935401 Para Satım Opsiyonları

935402 Faiz Alım Opsiyonları

935403 Faiz Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

935404 Para Alım Opsiyonları

935405 Para Satım Opsiyonları

935406 Faiz Alım Opsiyonları

935407 Faiz Satım Opsiyonları

Satıcı (Kesideci) Taraf

935408 Menkul Değer Alım Opsiyonları

935409 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

935410 Menkul Değer Alım Opsiyonları

935411 Menkul Değer Satım Opsiyonları

**936- 937 Müşteri Adına Yapılan Türev Finansal Ürünlerden Borçlar – T.P.,
Y.P.Deferi Kebir Hesapları Altında;**

93620 Futures Para İşlemleri

936200 Futures Para Alım İşlemleri

936201 Futures Para Satım İşlemleri

93630 Futures Faiz Alım-Satım İşlemleri

936300 Futures Faiz Alım İşlemleri

936301 Futures Faiz Satım İşlemleri

93631 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemleri

936310 Futures Hisse Senetleri Alım İşlemleri

936311 Futures Hisse Senetleri Satım İşlemleri

93640 Opsiyon Alım Satım İşlemleri
Satıcı (Kesideci) Taraf

936400 Para Alım Opsiyonları

936401 Para Satım Opsiyonları

936402 Faiz Alım Opsiyonları

936403 Faiz Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

936404 Para Alım Opsiyonları

936405 Para Satım Opsiyonları

936406 Faiz Alım Opsiyonları

936407 Faiz Satım Opsiyonları

Satıcı (Kesideci) Taraf

936408 Menkul Değer Alım Opsiyonları

936409 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

936410 Menkul Değer Alım Opsiyonları

936411 Menkul Değer Satım Opsiyonları

93720 Futures Para İşlemleri

937200 Futures Para Alım İşlemleri

937201 Futures Para Satım İşlemleri

93730 Futures Faiz Alım Satım İşlemleri

937300 Futures Faiz Alım İşlemleri

937301 Futures Faiz Satım İşlemleri

93731 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemleri

937310 Futures Hisse Senetleri Alım İşlemleri

937311 Futures Hisse Senetleri Satım İşlemleri

**93740 Opsiyon Alım Satım İşlemleri
Satıcı (Keşideci) Taraf**

937400 Para Alım Opsiyonları

937401 Para Satım Opsiyonları

937402 Faiz Alım Opsiyonları

937403 Faiz Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

937404 Para Alım Opsiyonları

937405 Para Satım Opsiyonları

937406 Faiz Alım Opsiyonları

937407 Faiz Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

937408 Menkul Değer Alım Opsiyonları

937409 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

937410 Menkul Değer Alım Opsiyonları

937411 Menkul Değer Satım Opsiyonları

**964-965 Türev Finansal Ürünlerden Alacaklar – T.P., Y.P. Defteri Kebir
Hesapları Altında;**

96400 Vadeli Alım Satım İşlemleri

964000 Vadeli Döviz Alım İşlemleri

964001 Vadeli Döviz Satım İşlemleri

964004 Vadeli Faiz Sözleşmesi Alım İşlemleri

964005 Vadeli Faiz Sözleşmesi Satım İşlemleri

964006 Vadeli Hisse Senetleri Alım İşlemleri

964007 Vadeli Hisse Senetleri Satım İşlemleri

964008 Vadeli Kıymetli Maden Alım İşlemleri

964009 Vadeli Kıymetli Maden Satım İşlemleri

964018 Diğer Vadeli Alım İşlemleri

964019 Diğer Vadeli Satım İşlemleri

96410 Swap Alım Satım İşlemleri

964100 Swap Para Alım İşlemleri

964101 Swap Para Satım İşlemleri

964102 Swap Faiz Alım İşlemleri

964103 Swap Faiz Satım İşlemleri

964108 Swap Hisse Senetleri Alım İşlemleri

964109 Swap Hisse Senetleri Satım İşlemleri

964110 Swap Kredi Alım İşlemleri

964111 Swap Kredi Satım İşlemleri

964112 Swap Toplam Getiri Alım İşlemleri

964113 Swap Toplam Getiri Satım İşlemleri

964114 Swap Kıymetli Maden Alım İşlemleri

964115 Swap Kıymetli Maden Satım İşlemleri

964118 Diğer Swap Alım İşlemleri

964119 Diğer Swap Satım İşlemleri

96420 Futures Para İşlemleri

964200 Futures Para Alım İşlemleri

964201 Futures Para Satım İşlemleri

96430 Futures Faiz Alım Satım İşlemleri

964300 Futures Faiz Alım İşlemleri

964301 Futures Faiz Satım İşlemleri

96431 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemleri

964310 Futures Hisse Senetleri Alım İşlemleri

964311 Futures Hisse Senetleri Satım İşlemleri

96432 Futures Kıymetli Maden Alım Satım İşlemleri

964320 Futures Kıymetli Maden Alım İşlemleri

964321 Futures Kıymetli Maden Satım İşlemleri

96439 Diğer Futures Alım Satım İşlemleri

964390 Diğer Futures Alım İşlemleri

964391 Diğer Futures Satım İşlemleri

96440 Opsiyon Alım Satım İşlemleri

Satıcı (Keşideci) Taraf

964400 Para Alım Opsiyonları

964401 Para Satım Opsiyonları

964402 Faiz Alım Opsiyonları

964403 Faiz Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

964404 Para Alım Opsiyonları

964405 Para Satım Opsiyonları

964406 Faiz Alım Opsiyonları

964407 Faiz Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

964408 Menkul Değer Alım Opsiyonları

964409 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

964410 Menkul Değer Alım Opsiyonları

964411 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

964412 Kıymetli Maden Alım Opsiyonları

964413 Kıymetli Maden Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

964414 Kıymetli Maden Alım Opsiyonları

964415 Kıymetli Maden Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

964418 Diğer Alım Opsiyonları

964419 Diğer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

964420 Diğer Alım Opsiyonları

964421 Diğer Satım Opsiyonları

96499 Diğer

964990 Alım İşlemleri

964991 Satım İşlemleri

96500 Vadeli Alım Satım İşlemleri

965000 Vadeli Döviz Alım İşlemleri -Döviz – Tl.

965001 Vadeli Döviz Alım İşlemleri -Döviz – Döviz

965002 Vadeli Döviz Satım İşlemleri – Döviz – Tl.

965003 Vadeli Döviz Satım İşlemleri – Döviz – Döviz

965004 Vadeli Faiz Sözleşmesi Alım İşlemleri

965005 Vadeli Faiz Sözleşmesi Satım İşlemleri

965006 Vadeli Hisse Senetleri Alım İşlemleri

965007 Vadeli Hisse Senetleri Satım İşlemleri

965008 Vadeli Kıymetli Maden Alım İşlemleri

965009 Vadeli Kıymetli Maden Satım İşlemleri

965018 Diğer Vadeli Alım İşlemleri

965019 Diğer Vadeli Satım İşlemleri

96510 Swap Alım Satım İşlemleri

965100 Swap Para Alım İşlemleri -Döviz - TL

965101 Swap Para Alım İşlemleri - Döviz - Döviz

965102 Swap Para Satım İşlemleri i - Döviz - TL

965103 Swap Para Satım İşlemleri - Döviz - Döviz

965104 Swap Faiz Alım İşlemleri - Döviz - TL

965105 Swap Faiz Alım İşlemleri - Döviz - Döviz

965106 Swap Faiz Satım İşlemleri - Döviz - TL

965107 Swap Faiz Satım İşlemleri - Döviz – Döviz

965108 Swap Hisse Senetleri Alım İşlemleri

965109 Swap Hisse Senetleri Satım İşlemleri

965110 Swap Kredi Alım İşlemleri

965111 Swap Kredi Satım İşlemleri

965112 Swap Toplam Getiri Alım İşlemleri

965113 Swap Toplam Getiri Satım İşlemleri

965114 Swap Kıymetli Maden Alım İşlemleri

965115 Swap Kıymetli Maden Satım İşlemleri

965118 Diğer Swap Alım İşlemleri

965119 Diğer Swap Satım İşlemleri

96520 Futures Para İşlemleri

965200 Futures Para Alım İşlemleri

965201 Futures Para Satım İşlemleri

96530 Futures Faiz Alım Satım İşlemleri

965300 Futures Faiz Alım İşlemleri

965301 Futures Faiz Satım İşlemleri

96531 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemleri

965310 Futures Hisse Senetleri Alım İşlemleri

965311 Futures Hisse Senetleri Satım İşlemleri

96532 Futures Kıymetli Maden Alım Satım İşlemleri

965320 Futures Kıymetli Maden Alım İşlemleri

965321 Futures Kıymetli Maden Satım İşlemleri

96539 Diğer Futures Alım Satım İşlemleri

965390 Diğer Futures Alım İşlemleri

965391 Diğer Futures Satım İşlemleri

96540 Opsiyon Alım Satım İşlemleri

Satıcı (Keşideci) Taraf

965400 Para Alım Opsiyonları

965401 Para Satım Opsiyonları

965402 Faiz Alım Opsiyonları

965403 Faiz Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

965404 Para Alım Opsiyonları

965405 Para Satım Opsiyonları

965406 Faiz Alım Opsiyonları

965407 Faiz Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

965408 Menkul Değer Alım Opsiyonları

965409 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

965410 Menkul Değer Alım Opsiyonları

965411 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

965412 Kıymetli Maden Alım Opsiyonları

965413 Kıymetli Maden Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

965414 Kıymetli Maden Alım Opsiyonları

965415 Kıymetli Maden Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

965418 Diğer Alım Opsiyonları

965419 Diğer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

965420 Diğer Alım Opsiyonları

965421 Diğer Satım Opsiyonları

96599 Diğer

965990 Alım İşlemleri

965991 Satım İşlemleri

966-967– Türev Finansal Ürünlerden Borçlar T.P., Y.P. Defteri Kebir Hesapları Altında;

96600 Vadeli Alım Satım İşlemleri

966000 Vadeli Döviz Alım İşlemleri

966001 Vadeli Döviz Satım İşlemleri

966004 Vadeli Faiz Sözleşmesi Alım İşlemleri

966005 Vadeli Faiz Sözleşmesi Satım İşlemleri

966006 Vadeli Hisse Senetleri Alım İşlemleri

966007 Vadeli Hisse Senetleri Satım İşlemleri
966008 Vadeli Kıymetli Maden Alım İşlemleri
966009 Vadeli Kıymetli Maden Satım İşlemleri
966018 Diğer Vadeli Alım İşlemleri
966019 Diğer Vadeli Satım İşlemleri

96610 Swap Alım Ve Satım İşlemleri

966100 Swap Para Alım İşlemleri
966101 Swap Para Satım İşlemleri
966102 Swap Faiz Alım İşlemleri
966103 Swap Faiz Satım İşlemleri
966108 Swap Hisse Senetleri Alım İşlemleri
966109 Swap Hisse Senetleri Satım İşlemleri
966110 Swap Kredi Alım İşlemleri
966111 Swap Kredi Satım İşlemleri
966112 Swap Toplam Getiri Alım İşlemleri
966113 Swap Toplam Getiri Satım İşlemleri
966114 Swap Kıymetli Maden Alım İşlemleri
966115 Swap Kıymetli Maden Satım İşlemleri
966118 Diğer Swap Alım İşlemleri
966119 Diğer Swap Satım İşlemleri

96620 Futures Para İşlemleri

966200 Futures Para Alım İşlemleri
966201 Futures Para Satım İşlemleri

96630 Futures Faiz Alım-Satım İşlemleri

966300 Futures Faiz Alım İşlemleri

966301 Futures Faiz Satım İşlemleri

96631 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemleri

966310 Futures Hisse Senetleri Alım İşlemleri

966311 Futures Hisse Senetleri Satım İşlemleri

96632 Futures Kıymetli Maden Alım Satım İşlemleri

966320 Futures Kıymetli Maden Alım İşlemleri

966321 Futures Kıymetli Maden Satım İşlemleri

96639 Diğer Futures Alım Satım İşlemleri

966390 Diğer Futures Alım İşlemleri

966391 Diğer Futures Satım İşlemleri

96640 Opsiyon Alım Satım İşlemleri

Satıcı (Keşideci) Taraf

966400 Para Alım Opsiyonları

966401 Para Satım Opsiyonları

966402 Faiz Alım Opsiyonları

966403 Faiz Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

966404 Para Alım Opsiyonları

966405 Para Satım Opsiyonları

966406 Faiz Alım Opsiyonları

966407 Faiz Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

966408 Menkul Değer Alım Opsiyonları

966409 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

966410 Menkul Değer Alım Opsiyonları

966411 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

966412 Kıymetli Maden Alım Opsiyonları

966413 Kıymetli Maden Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

966414 Kıymetli Maden Alım Opsiyonları

966415 Kıymetli Maden Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

966418 Diğer Alım Opsiyonları

966419 Diğer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

966420 Diğer Alım Opsiyonları

966421 Diğer Satım Opsiyonları

96699 Diğer

966990 Alım İşlemleri

966991 Satım İşlemleri

96700 Vadeli Alım Satım İşlemleri

967000 Vadeli Döviz Alım İşlemleri

967001 Vadeli Döviz Satım İşlemleri

967004 Vadeli Faiz Sözleşmesi Alım İşlemleri

967005 Vadeli Faiz Sözleşmesi Satım İşlemleri

967006 Vadeli Hisse Senetleri Alım İşlemleri

967007 Vadeli Hisse Senetleri Satım İşlemleri

967008 Vadeli Kıymetli Maden Alım İşlemleri

967009 Vadeli Kıymetli Maden Satım İşlemleri

967018 Diğer Vadeli Alım İşlemleri

967019 Diğer Vadeli Satım İşlemleri

96710 Swap Alım Satım İşlemleri

967100 Swap Para Alım İşlemleri - Döviz-TL

967101 Swap Para Alım İşlemleri - Döviz-Döviz

967102 Swap Para Satım İşlemleri - Döviz-TL

967103 Swap Para Satım İşlemleri - Döviz-Döviz

967104 Swap Faiz Alım İşlemleri - Döviz-TL

967105 Swap Faiz Alım İşlemleri - Döviz-Döviz

967106 Swap Faiz Satım İşlemleri - Döviz-TL

967107 Swap Faiz Satım İşlemleri - Döviz-Döviz

967108 Swap Hisse Senetleri Alım İşlemleri

967109 Swap Hisse Senetleri Satım İşlemleri

967110 Swap Kredi Alım İşlemleri

967111 Swap Kredi Satım İşlemleri

967112 Swap Toplam Getiri Alım İşlemleri

967113 Swap Toplam Getiri Satım İşlemleri

967114 Swap Kıymetli Maden Alım İşlemleri

967115 Swap Kıymetli Maden Satım İşlemleri

967118 Diğer Swap Alım İşlemleri

967119 Diğer Swap Satım İşlemleri

96720 Futures Para İşlemleri

967200 Futures Para Alım İşlemleri

967201 Futures Para Satım İşlemleri

96730 Futures Faiz Alım Satım İşlemleri

967300 Futures Faiz Alım İşlemleri

967301 Futures Faiz Satım İşlemleri

96731 Futures Hisse Senetleri Alım Satım İşlemleri

967310 Futures Hisse Senetleri Alım İşlemleri

967311 Futures Hisse Senetleri Satım İşlemleri

96732 Futures Kıymetli Maden Alım Satım İşlemleri

967320 Futures Kıymetli Maden Alım İşlemleri

967321 Futures Kıymetli Maden Satım İşlemleri

96739 Diğer Futures Alım Satım İşlemleri

967390 Diğer Futures Alım İşlemleri

967391 Diğer Futures Satım İşlemleri

96740 Opsiyon Alım Satım İşlemleri

Satıcı (Keşideci) Taraf

967400 Para Alım Opsiyonları

967401 Para Satım Opsiyonları

967402 Faiz Alım Opsiyonları

967403 Faiz Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

967404 Para Alım Opsiyonları

967405 Para Satım Opsiyonları

967406 Faiz Alım Opsiyonları

967407 Faiz Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

967408 Menkul Değer Alım Opsiyonları

967409 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

967410 Menkul Değer Alım Opsiyonları

967411 Menkul Değer Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

967412 Kıymetli Maden Alım Opsiyonları

967413 Kıymetli Maden Satım Opsiyonları

Alıcı (Lehdar) Taraf

967414 Kıymetli Maden Alım Opsiyonları

967415 Kıymetli Maden Satım Opsiyonları

Satıcı (Keşideci) Taraf

967418 Diğer Alım Opsiyonları

967419 Diğer Satım Opsiyonları

Alıcı(Lehdar) Taraf

967420 Diğer Alım Opsiyonları

967421 Diğer Satım Opsiyonları

96799 Diğer

967990 Alım İşlemleri

967991 Satım İşlemleri